

MASTER I BARNEVERN HØSTSEMESTERET 2007

BRUKERMEDVIRKNING I BARNEVERNETS BESLUTNINGSPROSESSER

**Familiers opplevelse av brukermedvirkning i undersøkelsesfasen i en
barnevernsak**

Senter for barnevernstudier

Universitetet i Bergen, det psykologiske fakultet

Institutt for utdanning og Helse

Kandidat: Vibeke Samsonsen

Innholdsfortegnelse

Forord	4
Sammendrag	5
1 Innledning	7
2 Bakgrunnskunnskap	11
2.1 Mitt prosjekt "Hvordan oppleves brukermedvirkning innen nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet"	11
2.2 Undersøkellesfasen i en barnevernsak	12
2.3 En kort beskrivelse av nettverksmodellen	13
2.4 Barn og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv	14
2.5 Sentrale prinsipper for kommunalt barnevernsarbeid	16
2.6 Historikk når det gjelder medvirkning	17
2.7 Politisk utvikling og medvirkning som internasjonal trend	17
2.8 Relevant forskning på området	18
3 Det teoretiske grunnlaget for analysen	20
3.1 Begreper	20
3.1.1 Brukermedvirkning	20
3.1.2 Makt	21
3.1.3 Myndiggjøring	22
3.2 Beslutningsteori	22
3.3 Kommunikativ beslutningsfatning / prosedyreperspektivet	25
3.4 Brukermedvirkning – en av flere samhandlingsformer	27
4 Metode og opplegg	30
4.1 Valg av metode	30
4.2 Det kvalitative forskningsintervju	31
4.3 Valg av informanter	32
4.4 Gjennomføring	33
4.5 Databehandling og analyse	35
4.6 Generalisering, validitet og reliabilitet	35
4.7 Forskningsetiske vurderinger	37
5 Analyse 1: Beslutningsteori og makt-avmakt	38
5.1 Hvordan opplevde de intervjuede selve beslutningsprosessen, sett fra et beslutningsteoretisk perspektiv?	38
5.1.1 Ble problemet tydelig definert?	39
5.1.2 Fikk familien presentert ulike løsningsalternativer og mulige konsekvenser av disse?	42
5.1.3 Ble det satt opp en kontrakt med alle involverte med plan for måloppnåelse?	45
5.2 Makt – avmakt	47
5.3 Oppsummering av analyse 1	49
6 Analyse 2: Kommunikativ beslutningsfatning / "prosedyreperspektivet"	52
6.1 Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet	52
6.2 Prosedyreperspektivet – fra objekt til subjekt	55
6.2.1 Er familiene inkludert i beslutningsprosessen?	56
6.2.2 Har familiene fått uttrykke sine meninger og fått hørt de andres meninger?	58
6.2.3 Er familienes meninger tatt på alvor?	62
6.2.4 Har familien fått informasjon om beslutningene som er tatt, og forklaring på hvorfor denne beslutningen ble valgt?	64
6.3 "Barnets stemme" / barnets opplevelse av brukermedvirkning	66
6.4 Oppsummering av analyse 2	69
7 Analyse 3: Brukermedvirkning i barnevernet	72
7.1 Brukermedvirkning i barnevernet	72
7.2 Brukermedvirkning i alle barnevernets oppgaver?	74
7.3 Ja til brukermedvirkning i barnevernets beslutningsarbeid – men hvordan?	75
8 Avslutning	78
9 Litteraturliste	79
10 Vedlegg	81
10.1 Vedlegg 1: BUS-prosjektet "Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet"	81
10.2 Vedlegg 2: Meldeskjema	83

10.3	Vedlegg 3: Intervjuguide til prosjekt	88
10.4	Vedlegg 4: Samtykkeerklæring fra foresatte.....	89

Forord

Jeg har de siste tre årene vært deltidsstudent ved senter for barnevernstudier, master i barnevern, det psykologiske fakultet, institutt for helse og utdanning, ved Universitetet i Bergen. I tillegg til å være deltidsstudent har jeg arbeidet ved barneverntjenesten i Åsane, og vært småbarnsmor. En stor takk rettes derfor til de personene som har lagt til rette for at jeg har kommet i havn med dette prosjektet.

Barnevernleder i Åsane, Jan-Helge Ringstad har vist fleksibilitet ved å innvilge fire ukers skrivepermisjon denne høsten. Mannen min Lars har vist forståelse når jeg har tilbrakt store deler av fritiden på ”datarommet”, og har i tillegg tatt barna med i svømmehall diverse søndager slik at jeg har fått ro til å arbeide med oppgaven. Takk også til Dag Skilbred ved Barnevernets utviklingscenter på vestlandet (BUS-V), for god hjelp i en tidlig fase av prosjektet. Barnevernleder i den undersøkte kommunen fortjener også en takk for praktisk hjelp til å få gjennomført intervjuene, samt for positiv innstilling til studien.

Jeg vil i tillegg takke mine foreldre for at de gjennom hele prosessen har signalisert en tro på at jeg har evner til å klare det jeg vil her i livet! Også en takk til min kusine Nina som har bidratt med konstruktive innspill i prosessen.

Til slutt en spesiell takk til min veileder Marit Skivenes som i en travel hverdag har tatt seg tid til å holde tett kontakt med meg, og seriøst besvart gode og mindre gode innspill fra min side. Ikke minst er jeg glad for at hun ”presset” meg videre på en konstruktiv måte når jeg begynte å bli utålmodig.

Bergen, november 2007

Vibeke Samsonsen

Sammendrag

Tema for denne masteroppgaven er ”brukermedvirkning i barnevernets beslutningsprosesser”, med undertittel: Familiens opplevelse av brukermedvirkning i undersøkelsesfasen av en barnevernsak.

Målsetningen er å studere fenomenet brukermedvirkning i barneverntjenesten, med særlig fokus på beslutningsprosesser, for å se hvilke kriterier som bør ligge til grunn for at brukerne selv skal kunne oppleve medvirkning.

Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming til studien. Datagrunnlaget er basert på intervju med seks foreldre som alle har erfaring med utprøving av en ny undersøkelsesmetode som kalles ”nettverksmodellen”. Disse seks foreldrene er intervjuet om deres opplevelse av brukermedvirkning i undersøkelsene som er gjennomført etter ”nettverksmodellen”. Intervjuene er transkribert og analysert opp mot teoretisk utvalg som er beslutningsteori og kommunikative beslutningsprosesser, med særlig vekt på ”prosedyreperspektivet”(Skivenes, 1997).

Min forståelse er at beslutningsprosessens struktur legger viktige føringer for beslutningsprosessens innholdsmessige aspekter. For å legge til rette for brukermedvirkning i barnevernets beslutningsfatning, så må prosessen være oversiktlig og trinnvis for brukeren slik at den blir håndterlig. I tillegg må de innholdsmessige aspektene i beslutningsprosessen ivaretas. De innholdskriterier som settes er ”prosedyreperspektivets” kriterier for hva som bør være tilstede for å tilrettelegge for reell brukermedvirkning i barnevernet.

Et sentralt spørsmål om brukermedvirkning innenfor barnevernet er om det er hensiktsmessig med brukermedvirkning i alle spørsmål. Dette drøftes i lys av Skivenes` diskusjon om brukermedvirkning er formålstjenlig i alle barnevernets arbeidsoppgaver (1995).

Kort oppsummert så viser denne studien at beslutningsstrukturen i de undersøkte sakene er relativt utydelig for brukerne. De innholdsmessige aspektene når det gjelder

tilrettelegging for medvirkning synes godt ivaretatt i disse seks sakene, og brukerne er i hovedsak fornøyde med grad av brukermedvirkning. Uavhengig av struktur og innholdskriterier når det gjelder medvirkning, så viser denne studien at brukerne selv er svært opptatte av relasjon til saksbehandler. Et ”godt” møte med en respektfull og lyttende saksbehandler, fremstår som svært viktig for hvordan beslutningsprosessen blir evaluert.

Avslutningsvis, med bakgrunn i funn i studien, presenterer jeg en ”sjekklister” for barneverntjenestens beslutningsarbeid. Her hevder jeg at dersom beslutningsprosessen inneholder følgende aspekter så har brukerne i stor grad medvirket i egen sak:

- Beslutningsarbeidet er preget av en tydelig struktur som er kommunisert ut til brukerne.
- Familien har fått informasjon om hvordan barnevernet vurderer barnets situasjon, og informasjon om mulige hjelpetiltak.
- Informasjonsinnhenting blir foretatt i åpenhet.
- Barn og foreldres meninger er hørt og tatt på alvor.
- Beslutningsarbeidet legger opp til kommunikativ beslutningsfatning som vektlegger meningsutveksling mellom forvaltning og bruker(e).
- Familien har fått informasjon om hvorfor akkurat denne beslutningen ble fattet.

I tillegg til disse ”prosedyrekravene” er det to forhold som blinker seg ut som avgjørende for hvordan beslutningsprosessen oppleves av brukerne:

- Barnevernets makt og myndighet må ikke undergraves, men kommuniseres tydelig til brukerne.
- Barn og foreldre må møtes med respekt og anerkjennelse!

1 Innledning

Denne studien omhandler brukermedvirkning i barneverntjenesten, med særlig fokus på undersøkelsesfasen i en barnevernsak. Definisjonen av brukermedvirkning som legges til grunn er: *"De som berøres av en beslutning, eller er brukere av tjenesten, får innflytelse på beslutningsprosesser og utforming av tjenestetilbudet"* (St.meld. 34 1996-97:32). Brukermedvirkning i undersøkelsesfasen er særlig interessant fordi barneverntjenestens tradisjonelle undersøkelsesmodell i liten grad involverer barn, foreldre og nettverk. Viktige beslutninger som gir føringer for det videre barnevernsarbeidet fattes i undersøkelsesfasen, og derfor er det gode grunner for medvirkning på dette stadiet. Hovedfokus for denne undersøkelsen er med andre ord brukermedvirkning i barnevernets beslutningsarbeid med særlig fokus på undersøkelsesfasen. Innfallsvinkelen for denne studien er en undersøkelsesmodell som kalles "nettverksmodellen". Denne undersøkelsesmodellens hovedfokus er å sette brukerne i sentrum, og la barn, foreldre og nettverk aktivt delta i undersøkelsen. Metodeutvikling innenfor undersøkelsesfasen er ikke studiens hovedformål, men en interessant og nyttig diskusjon innenfor studien.

For å besvare problemstillingen, så spør jeg om foreldres erfaring med brukermedvirkning innenfor undersøkelsesfasen i en barnevernsak. For å kunne bruke denne informasjonen som foreldrene gir om opplevelse av brukermedvirkning, så ser jeg at begrepet medvirkning må undersøkes, nyanseres og presiseres. Hva er medvirkning kontra innflytelse, og er medvirkning det samme som medbestemmelse? Disse og andre spørsmål besvares og diskuteres gjennom studien.

Jeg har over tid interessert meg for metodeutvikling innenfor praktisk barnevernsarbeid. I det kommunale beslutningsbarnevernet kan man grovt sett skille mellom en barnevernssak som er til undersøkelse, en barnevernsak hvor forebyggende hjelpetiltak er hovedformålet, og oppfølging av barn plassert utenfor hjemmet med hjemmel i lov om barneverntjenester. Praktisk erfaring i den kommunale barneverntjenesten har vist meg at det er lett å følge samme "spor", særlig når det kommer til undersøkelsesarbeidet. Da jeg startet i barnevernet for ca ti år siden utredet man meldinger på samme måte som man i hovedsak gjør i dag. I grove trekk er fremgangen

som følger: Barneverntjenesten innkaller foreldre / eventuelt ungdommen, og går gjennom den skriftlige meldingen. Deretter innhentet barnevernsarbeideren opplysninger skriftlig fra aktuelle offentlige etater, før alle opplysninger blir sammenfattet og barnevernet etter samtale med familien konkluderer undersøkelsen ved å avslutte eller anbefale tiltak. Det utvikles og implementeres stadig nye metoder i barnevernet på tiltakssiden i barnevernet. Eksempler på relativt nye metoder er familieråd, MST-multisystemisk behandling, og PMT-Parent Management Training. Når det gjelder tiltaksarbeidet for ti år siden sammenlignet med i dag, så ser jeg store forskjeller. Tidligere var det i hovedsak kompenserende tiltak som støttekontakt, besøkshjem og barnehage som ble iverksatt. Nå er det en mye større bruk av endringsfokuserende tiltak som familieveiledning og evidensbaserte metoder som for eksempel MST-multisystemisk behandling.

Vi får stadig flere metoder å anvende etter at saken er utredet, men hva med selve undersøkelsesfasen? Dette spriket mellom vektlegging av ulike faser i en barnevernsak gjør at jeg ønsker fokus på ”stebarnet” som undersøkelser på mange måter kan sies å være. Innføring av tidsfrister i barneverntjenesten har bidratt til økt fokus på undersøkelser, ved at barnevernkontorene må utrede saken innen tre måneder/seks måneder ved særlige forhold (lov om barneverntjenester av 1992), men det faglige innholdet i undersøkelsen har ikke blitt vektlagt tilsvarende.

Brukermedvirkning er et slagord innenfor velferdstjenestene generelt, og er aktuell som aldri før også innenfor barnevernet. Dette kommer tilsyne ved økt tillit til familiens egne evner til endring og ivaretagelse, eksemplifisert gjennom satsing på familieråd som metode. Tidsånden innenfor barnvernet sier at man skal drive endringsfokuserende barnevernsarbeid for å forhindre plasseringer utenfor hjemmet (Omre, Skjelderup, og Marthinsen, 2005). Eksempelvis har Bergen kommune et mål om at ca 30% av tiltakene i barneverntjenesten skal være såkalte endringsfokuserende tiltak, det vil si tiltak som kan gjøre foreldrene til bedre foreldre. Brukerundersøkelser i barnevernet viser oss at barn og foreldre ønsker å komme sterkere på banen når det gjelder å definere problemer og være med på å bestemme tiltak. De ønsker i tillegg mer informasjon og tilgang på flere ressurser (Seim og Slettebø, 2007). Denne vektleggingen av brukermedvirkning innenfor barnevernet er etter min mening både komplisert og interessant, da brukermedvirkning er et komplisert begrep på den måten at det

inneholder flere nyanser og ulike innfallsvinkler, og derfor trenger avklaring og nyansering.

Jeg vil i min undersøkelse kople interessen for undersøkelsesarbeidet i barnevernsaker opp mot brukermedvirkning. Dette fordi viktige beslutninger fattes i undersøkelsesarbeidet, som gir føringer for eventuelle videre barneverntiltak eller avslutning av saken. Dersom brukerne medvirker i denne fasen, har de vært med på å påvirke og ta del i retningen for barnevernsaken. Avsluttes saken eller får familien tilbud om hjelpetiltak? Og ikke minst bør brukerne få ta del i viktige innholdsmessige beslutninger om hvilke eventuelle tiltak som best kan avhjelpe situasjonen. Det er etter min mening interessant med ny metodeutvikling innenfor undersøkelsesfasen i en barnevernsak koplet opp mot de involvertes opplevelse av brukermedvirkning i saken. Problemstillingen for studien min er derfor: *Hvordan oppleves brukermedvirkning innen "Nettverksorientert modell for avklaring og utredning til barnevernet"*? Jeg ønsker å se om denne undersøkelsesmetoden også ivaretar brukermedvirkningsdimensjonen.

Brukermedvirkning kan etter min mening brukes som et honnørord uten å gi mening. Begrepet bør være avklart og diskutert, særlig innenfor barnevernsfeltet hvor brukerne er både barn og foreldre. Det er nærliggende å tro at barn og foreldre har sammenfallende forståelse av familiesituasjonen og felles mål, men virkeligheten kan vise seg å være en annen. Hvem er da barnevernets brukere dersom foreldrene for eksempel ønsker henleggelse av en barnevernsak, men barnas interesser tilsier tiltak? Er det likhetstegn mellom brukermedvirkning og bestemmelse/beslutning? Dette og andre forhold ved brukermedvirkning som begrep krever avklaringer.

Jeg ønsker i denne studien å vise at Norge er en del av en større helhet, ved at påtrykket om brukermedvirkning er en internasjonal tendens. Det er interessant å se at pendelen svinger mellom grad av paternalisme og brukermedvirkning. Min mening er at brukermedvirkningsperspektivet er mer politisk korrekt innenfor barnevernet i Norge enn vektlegging av paternalisme. Når det gjelder "pendelsvingningen" mellom disse to ytterpunktene av tilnærming til brukerne, så ser jeg via denne studien at pendelen nå svinger mot vektlegging av brukermedvirkning innenfor hjelpetjenestene generelt, også innenfor barnevernfeltet.

I fremstillingens første kapittel er bakgrunnen for studien, samt bakgrunnskunnskap presentert. Deretter følger et kapittel om teoretisk utvalg, påfulgt av kapittel om metodisk fremgangsmåte. Jeg har valgt å dele analysen inn i tre underkapitler, før fremstillingen oppsummeres og avsluttes.

2 Bakgrunnskunnskap

Som beskrevet innledningsvis så er studiens formål å studere brukermedvirkning innenfor barnevernets beslutningsfatning, med særlig hovedvekt på undersøkelsesfasen. For å gi leseren et innblikk i den ”virkeligheten” beslutningsfatningen kan plasseres inn i, følger et kapittel jeg har kalt ”bakgrunnskunnskap.” For å strukturere beslutningsfatningen som finner sted, har jeg valgt å benytte en beslutningsteoretisk modell som rammeverk for analysen, i tillegg til en mer innholdsmessig evaluering av kriterier for medvirkning. Dette kommer jeg nærmere inn på i teoridelen.

I dette kapitlet vil jeg kort beskrive bakgrunnen for og fremveksten av mitt prosjekt, litt om undersøkelsesfasen i en barnevernsak, og en kort beskrivelse av ”nettverksmodellen”. Deretter følger historikk når det gjelder medvirkning for kort å plassere medvirkningstendensen i et historisk perspektiv. Studiens relevans springer ut av hva vi på forhånd vet om det studerte fenomenet, og i den forbindelse følger en kort presentere relevant forskning på området.

2.1 Mitt prosjekt ”Hvordan oppleves brukermedvirkning innen nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet”.

Barnevernets utviklingssenter på vestlandet (BUS-V) startet et prosjekt som skulle prøve ut en ny undersøkelsesmodell i barneverntjenesten: ”Nettverksmodellen” (se vedlegg). Prosjektet oppsto fordi forskning viser at undersøkelser hvor barnevernet er bekymret for barnas omsorgssituasjon henlegges fordi familiene selv ikke ønsker tiltak. BUS-V skriver i sin prosjektbeskrivelse at nettverksmodellen kan bidra til å mobilisere ressurser i nettverket, og dermed bedre utgangspunktet for å få til tiltak.

De skriver videre i sin prosjektrapport at barneverntjenestenes erfaring med denne modellen skal analyseres i forhold til teorier om brukermedvirkning og organisering slik at vi kan få generell kunnskap om betingelsene for å få til reell brukermedvirkning i barnevernet. BUS-V har med andre ord identifisert to hoveddimensjoner som dette prosjektet kan vurderes og analyseres opp mot: Nettverk- og myndiggjøring.

Mitt mastergradsprosjekt : Hvordan oppleves brukermedvirkning innen ”Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet” bygger på dette prosjektet foretatt av BUS-V. Min masteroppgave belyser myndiggjøringsdimensjonen, ved at opplevelsen av brukermedvirkning studeres hos involverte brukere av denne modellen.

Min studie blir imidlertid for snever dersom den kun sier noe om brukermedvirkningsdimensjonen innenfor ”nettverksmodellen”. Slik studien er utformet så blir nettverksmodellen bakteppet for å studere brukermedvirkning innen barneverntjenesten, med særlig fokus på undersøkelsesfasen/beslutningsprosesser i barnevernsarbeid.

2.2 Undersøkelsesfasen i en barnevernsak

Barneverntjenesteloven § 4-3 gir barneverntjenesten en rett og plikt til å foreta undersøkelser. Denne paragrafen i loven sier: ”Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet (kapittel 4 i barneverntjenesteloven: Særlige tiltak), skal barneverntjenesten snarest undersøke forholdet, jamfør frister inntatt i § 6-9.” Videre legger denne paragrafen premisser for gjennomføringen av undersøkelser ved foreldrene ikke kan motsette seg besøk i hjemmet som endel av undersøkelsen, og videre at barneverntjenesten kan kreve å samtale med barnet i enerom. Ved mistanke om overgrep i hjemmet kan barneverntjenesten gi pålegg om undersøkelse av barnet på sykehus. I § 6-9 står det at ”En undersøkelse etter § 4-3 skal gjennomføres snarest og senest innen tre måneder. I særlige tilfeller kan fristen være seks måneder.” Dette er det loven konkretiserer når det gjelder undersøkelsesarbeidet til barneverntjenesten

Tall fra Bergen kommune viser barneverntjenestene i kommunen mottok 1405 meldinger i 2006, hvor 1244 av disse meldingene gikk videre til undersøkelse. Av disse 1244 undersøkelsene som ble gjennomført i Bergen kommune i 2006, ble 663 av sakene konkludert med tiltak, det vil si at 581 av sakene ble avsluttet uten tiltak (Statusrapport 2006 i Bergen kommune, Byrådsak 173/07).

En undersøkelse etter Lov om barneverntjeneste kan ikke foreldre velge bort. Prinsippet om foreldrenes selvbestemmelsesrett er underordnet prinsippet om en undersøkelsesplikt som skal ivareta barnets interesser (Bunkholdt og Sandbæk, 1994).

Iversen/ Havik/Skilbred skriver følgende om utredningsfasen i sin artikkel ”*Fra objekt til aktør i barnevernets undersøkelser*”: ”Det blir hevdet fra flere at utredningsarbeid i undersøkelsesfasen er en av barnevernets mest sentrale oppgaver (eksempelvis Christiansen 1993, Nygren 1995). I undersøkelsesfasen treffes viktige beslutninger, og måten undersøkelsen skjer på kan gi føringer for samarbeidsklima både når det gjelder gjennomføring av undersøkelsen, og i forhold til samarbeid om tiltak etter at undersøkelsen er gjennomført” (2007).

2.3 En kort beskrivelse av nettverksmodellen

Denne studien knytter seg til et BUS-V prosjekt som prøver ut ”nettverksmodellen”, hvor jeg har koblet meg på prosjektet. Jeg har via dette prosjektet fått tilgang til brukere som har erfaring med ”nettverksmodellen”, og som har latt seg intervju om opplevelse av brukermedvirkning. I praksis innebærer ”nettverksmodellen” at den som melder bekymring for et barn (privat eller offentlig) inviteres til et avklaringsmøte med foreldre og barneverntjeneste. Her beslutter barneverntjenesten om barnet får tilstrekkelig omsorg i nåværende situasjon, eller om undersøkelse etter lov om barneverntjenester § 4-3 skal iverksettes. I tilfeller hvor melder ikke kan/vil være tilstede på et slikt møte, så innkalles foreldrene uten melder tilstede. Det er barneverntjenesten som beslutter om meldingen skal gå til undersøkelse. Videre inviteres samarbeidspartnere (dersom meldere) og foreldrene selv til et samarbeidsmøte for å avklare det aktuelle hjelpebehovet. Innsatsen vil kunne være barnevernets egne tiltak, men også mobilisering av personer i det private nettverket.

Foreldrenes nettverk engasjeres ved at barneverntjenesten ber foreldrene tenke gjennom hvilke personer som kjenner dem på en slik måte at de kan være til støtte for familien under utredningsprosessen, samtidig som de kan bistå med informasjon. Dersom det oppstår uenighet mellom foreldre og barneverntjeneste om hvem som bør bidra i utredningsprosessen, så forhandles det frem en løsning begge parter kan akseptere. Foreldrene får i oppgave å stå for invitasjonene. Når nettverket er invitert, ledes møtet

strukturert ved barneverntjenestens saksbehandler. Dette for å sikre sentral informasjon, samtidig som mulighet for støtte og hjelp ivaretas. Først intervjues representanter fra nettverket, uten at foreldrene kan bryte inn. Deretter får foreldrene anledning til å kommentere det de har hørt, og møtet utvikles videre i form av dialoger og trialoger.

Når alle intervjuene er ferdige, oppsummerer barneverntjenesten, og formidler konklusjonen av undersøkelsen til familien (se vedlegg for mer informasjon om "nettverksmodellen").

2.4 Barn og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv

Mons Oppedal skriver i Seim og Slettebø at rettsreglene er ment å stå over alle normative føringer i barnevernet (2007:46). Dette betyr at staten ved hjelp av lovgivningen regulerer hvilke rettigheter og plikter borgerne og myndighetene har overfor hverandre, og at ansatte i barneverntjenesten skal arbeide i samsvar med gjeldende rett. Da blir det med andre ord svært viktig å se på lovmessige føringer for brukermedvirkning for barn og voksne i møtet med barnvernet.

Når det gjelder foreldrenes legale rettigheter til brukermedvirkning så er ikke prinsippet om foreldrenes medvirkning nedfelt i selve lovteksten. I forarbeidene til lov om barneverntjenester skrev departementet at barneverntjenesten så langt det er mulig skal utforme tiltakene i samråd med parten, men at foreldrene rett til medvirkning ikke er nødvendig å nedfelle i en egen bestemmelse i loven, da forvaltningsloven bestemmelser om saksforberedelse av enkeltvedtak også vil gjelde i barnevernsaker. Også andre bestemmelser i forvaltningslov og lov om barneverntjenester gir foreldrene rettigheter i saksarbeidet, for eksempel krav om veiledning og informasjon. Det er derfor klart at foreldrene har krav på å bli involvert og få medvirke i saken, selv om dette ikke står eksplisitt uttalt i lov om barneverntjenester (Oppedal, 2007:51-52). Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8 verner om familielivet. Den sier: "Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse." Denne bestemmelsen går langt i å sikre foreldrene juridiske rettigheter i forhold til sine barn. Når det kommer til Menneskerettsdomstolens forståelse av denne

bestemmelsen, vektlegger de i tillegg til sakens fakta, også om saksbehandlingen er gjennomført på en rettferdig måte som viser hensyn til de involvertes interesser (Ibid.)

Barnerettigheter er et aktuelt tema i samfunnsdebatten. Det drøftes ikke lenger hvorvidt barn har rettigheter, men hvilke rettigheter barn skal ha. Paul Opdal skriver at det stort sett er enighet om at barn har rett til all mulig beskyttelse og velferd, mens selvbestemmelse er noe som må vente til voksen alder. Samtidig finnes det en tendens til å innrømme barn rett til deltakelse og medinnflytelse (2002:1). Denne retten til deltakelse er nedfelt i lov om barneverntjenester § 6-3, som gir barnet følgende rettigheter i saksbehandlingsprosessen:

”Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas en avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Et barn kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemnda kan innvilge et barn under 15 år partsrettigheter i særskilte tilfeller. I sak som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker, skal barnet alltid regnes som part.”

At barn og unge får gi uttrykk for sine meninger er også eksplisitt uttalt i FNs barnekonvensjon artikkel 12. Den sier:

”1 .Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For disse formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller ved en representant eller et egnet myndighetsorgan og på en måte som samsvarer med vedkommende lands saksbehandlingsregler.”

Lov om barn og foreldre av 1981 § 31 slår videre fast at barn skal medvirke i barneverntjenesten i sammenhenger som ikke faller inn under saksbehandling, for eksempel mange av dagliglivets beslutninger når det gjelder barn som bor utenfor hjemmet (Oppedal, 2007:61).

Til tross for vektlegging av barn og unges rett til medvirkning i barnevernet, så viser forskningsrapporter både i Norge og andre land at barna i barnevernet ofte ikke blir sett eller hørt. Flere studier har konkludert med at barn i liten grad får uttale seg om hvordan de opplever sin egen situasjon, langt mindre får uttrykke sine ønsker og interesser (Seim og Slettebø, 2007:77)

2.5 Sentrale prinsipper for kommunalt barnevernsarbeid

Lov om barneverntjenester forvaltes av kommunene. Det statlige forvaltningsnivået bistår kommunene med å finne egnede hjelpetiltak og omsorgstiltak utover det kommunen selv har av tiltak, og har ansvar for å drive disse tiltakene i samsvar med loven. Derfor har jeg avgrenset dette avsnittet til å omhandle det saksarbeidet som foregår i kommunene. Lov om barneverntjenester vektlegger forbygging av problemer. § 3-1 sier at kommunen skal følge nøye med i de forhold barn lever under, og har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer. Dette videreføres ved at barnets problemer skal søkes løst via hjelpetiltak. Disse hjelpetiltakene skal i hovedsak baseres på samarbeid mellom barneverntjenesten og familien, men noen av tiltakene kan iverksettes ved pålegg. Dersom ikke hjelpetiltakene fører frem skal siste utvei være omsorgsovertakelse. Det er ikke barneverntjenesten som har myndighet til å fatte vedtak om tvangsbestemmelser i henhold til loven, men myndigheten er lagt til Fylkesnemnda for sosiale saker, som er et uavhengig rettslig organ. Her vises den gradvise opptrappingen av inngrep dersom barneverntjenesten er bekymret for et barn. Barneverntjenesten skal legge til grunn ”det laveste inngreps prinsipp” som kort fortalt betyr at tiltakene skal gjøres så lite inngripende som mulig opp mot problemsituasjonen som søkes løst. Prinsippet om ”barnets beste” skal være styrende for alle beslutninger etter loven (Bunkholdt og Sandbæk, 1994). ”Det biologiske prinsipp” står sterkt både som en presisering av prinsippet om barnets beste, og som et sterkt verdigrunnlag for barnevernet (Skivenes, 2004:20). ”Det biologiske prinsipp” går i korte trekk ut på at hovedregelen er at det er best for barn og vokse opp hos biologiske foreldre, og at biologisk familie har en verdi i seg selv som oppvekstarena

2.6 Historikk når det gjelder medvirkning

Det er nesten hundre år mellom de Castbergske barnelover og dagens praksis hjemlet i lov om barneverntjenester. De Castbergske barnelover av 1915 fikk navn etter stortingsrepresentant Johan Castberg som fikk hevet den sosiale statusen til barn født utenfor ekteskapet, ved at de blant annet skulle ha navne- og arverett etter faren. Dette var starten på utviklingen av rettigheter for barn i Norge, og i 1953 ble denne loven avløst av lov om barnevern, som igjen ble avløst av lov om barneverntjenester av 1992 (Hyrve, 2005:9). Slik jeg ser det så har barnevernet i et historisk perspektiv beveget seg fra sterk grad av paternalisme over mot gradvis mer medvirkning for familiene. Etter min mening kan dette henge sammen med en gradvis fremvekst av synet på barn som kompetente medborgere. Barnevernet har endret synet på barn fra objekt til subjekt, og subjektstatusen fordrer medvirkning i egen prosess. Hyrve sier at man i de nordiske land i etterkrigstiden har hatt stor tro på at sosial ingeniører skal bygge velferdsstaten (2005). Dette er et paternalistisk syn som legger til grunn at vanlige mennesker ikke vet sitt eget beste. Mot slutten av nittitallet ble det stadig flere kritiske røster til denne "top-down" strategien, og "bottom-up" løsninger ble lansert. Istedenfor at eksperter skal fortelle folk hva som er deres beste, så skal menneskene det gjelder få anledning til å selv si hva de ønsker av forandringer. Empowerment er et begrep som brukes i denne sammenhengen som en holdning og strategi overfor folk som kommer i kontakt med hjelpeapparatet. Gjennom maktilegnelse/myndiggjøring skal folk øke kontrollen og beslutningsmyndigheten over eget og familiens liv. Dette kan kalles et paradigmeskifte, da det nye medvirkningssynet ideologisk bryter radikalt med det paternalistiske synet på sosialt arbeid.

2.7 Politisk utvikling og medvirkning som internasjonal trend

Slettebø og Seim uttaler at kravet om brukervedvirkning kommer fra flere kanter. Det er vanskelig å spore utviklingen om økt brukerinnflytelse tilbake til en kilde (2007). Økt demokratisering i samfunnet er en viktig tendens som har influert på stadig økt påtrykk om brukervedvirkning. Denne økte demokratiseringen, sammen med synet på barn som aktører i samfunnet, til forskjell fra tidlige tiders tankegang om at "barn skal sees men ikke høres", er viktige kilder til vektleggingen av brukervedvirkning innenfor

barnevernet. I to nyere stortingsmeldinger legges det stor vekt på at barn og ungdom skal ha ”Medansvar og innflytelse over eget liv og i samfunnet”. Det er Stortingsmelding nr 39 og nr 40 (Seim og Slettebø, 2007:24).

Det er stor enighet på verdensbasis om at demokrati er et sterkt og viktig ideal (jamfør FNs Menneskerettskonvensjon og Barnekonvensjon), til tross for undertrykkende regimer som dessverre eksisterer. Økt demokratisering er sentralt for å forstå dagens vektlegging av brukermedvirkning som prinsipp. Begrepet medborgerskap har lange tradisjoner, særlig i den vestlige verden. En kilde til økt demokratisering er borgerettsbevegelsene i USA i 1960-årene, hvor tradisjonelt underprivilegerte grupper som tidligere ble sett på som passive, har kjempet frem rettigheter for gruppe og individ. Eksempler på dette har vært kvinnefrigjøringsbevegelser, og grupper mot apartheid (for eksempel ”The Black Panthers”) (Seim og Slettebø, 2007:22).

Empowerment er et slagord i internasjonalt sosialt arbeid, som vokste seg sterk på 90-tallet. Dette begrepet referer til autonomi og myndiggjøring (Omre, Schelderup, og Marthinsen, 2005:35). Brukermedvirkning er endel av denne myndiggjøringsstrategien. Familieråd som metode i barnevernet har sprunget ut fra empowermentfilosofien. Denne metoden ble utviklet på New Zealand på begynnelsen av 80-tallet. Maoriene var overrepresentert i barnevernsystemet, og de uttrykte mistillit til barnevernet som de mente bygget på de hvites normer. Dette resulterte i en lovfestet rett for Maoriene til selv å finne løsninger i nettverket. Familieråd har vekket stor interesse i andre land og har blitt implementert i blant annet Australia, USA, Storbritannia, Beneluxlandene og de nordiske land (Ibid.:53). Dette viser at demokratiseringsprosesser og brukermedvirkningsidealer brer om seg internasjonalt.

2.8 Relevant forskning på området

Når det gjelder beslutningsarbeidet i barneverntjenesten, så finner jeg nasjonal forskning mest relevant grunnet felles nasjonalt lovverk og organisering av tjenestene. Barnevernets utviklingssenter i de ulike regionene er institusjoner som har forsket på medvirkning i barneverntjenestens arbeid. Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge, ved Karen Havnen, har studert barnevernsarbeid i Harstad. Hun har kalt rapporten for ”Spor av brukermedvirkning og nye arbeidsmetoder i barneverntjenesten i Harstad.” Et

av hovedfunnene i hennes studie er at foreldrene opplevde mindre grad av medvirkning i de sakene der barnevernet var alvorlig bekymret for barnets omsorgssituasjon enn i de barnevernsakene som ble vurdert som lettere hjelpetiltakssaker. Havnen hevder at dette kan være et eksempel på brukervedvirkning, ved at barna sine interesser her er satt fremfor de voksnes interesser (2004).

En studie foretatt av Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet, av Christiansen, Havnen og Havik, har fokus på hva barnevernsarbeidere vektlegger ved beslutninger i undersøkelsessaker (1998). Hovedformålet med denne studien var å finne hvilke faktorer som ble tillagt vekt av barnevernsarbeiderne ved beslutninger i undersøkelsessaker. I korte trekk så viser denne studien at barneverntjenestens undersøkelser synes å fokusere mer på foreldrenes problemer, inntrykket av foreldrene, og foreldrenes innstilling til barnevernet, og mindre på barnas situasjon og deres opplevelse av situasjonen (1998:95). Felles for den forskningen jeg finner om barneverntjenestens beslutningsarbeid og brukervedvirkning i barneverntjenestene, er at mye av forskningen fokuserer på de beslutningene barnevernet fatter. Hva som ligger til grunn for beslutningene, og hva brukerne synes om beslutningene.

En nyere forskningsrapport som går rett inn i selve brukervedvirkningsaspektet, og ser på brukernes egen erfaringer med medvirkningen, er Sverdrup, Myrvold og Kristofersens undersøkelse fra psykiatrien (2007). Denne studien heter "Brukervedvirkning i psykisk helsearbeid; Idealer og realiteter," og er et prosjekt som har undersøkt brukernes og pårørendes erfaringer med medvirkning og samordning i psykiatrien. En hovedoppsummering fra denne studien er at brukerne ønsker sterkere innflytelse på egen behandling.

Seim og Slettebø har i sin nye bok "Brukervedvirkning i barnevernet" gitt et viktig bidrag til dette tema, hvor begrepet brukervedvirkning innefor barnevernet nyanseres og "dissekeres" på en, etter min mening, svært god måte (2007).

Mitt bidrag til forskningen er i gråsonene mellom de ulike bidragene som er nevnt ovenfor. Jeg kopler beslutningsprosessene i barneverntjenestens arbeid sammen med begrepet medvirkning, og ser på seks familiers erfaring med dette.

3 Det teoretiske grunnlaget for analysen

Denne studien omhandler brukermedvirkning i barneverntjenesten, med særlig fokus på I dette kapitlet starter jeg med en redegjørelse av begrepet brukermedvirkning, for å nyansere og presisere begrepet som ligger til grunn for den videre analysen. Deretter presenterer jeg kort beslektede begreper som makt og myndiggjøring. Begrepene makt og myndiggjøring er tatt med fordi man etter min mening må ha en form for reell makt for å kunne øve innflytelse, og fordi innflytelse og makt fremmer myndiggjøring. Maktaspektet er sentralt mellom bruker og forvaltning, og det blir derfor nødvendig å se på hva makt betyr for brukermedvirkning innenfor barnevernet. Begrepet myndiggjøring er etter min mening et sentralt element innenfor brukermedvirkning, særlig innenfor barnevernet som har makt og legitimitet via lovverket.

Brukermedvirkning innenfor barnevernet et tema hvor man kan foreta ulike teoretiske utvalg når det gjelder forståelse og analyse. Jeg har valgt å presentere, diskutere og analysere funnene fra min undersøkelse ut fra beslutningsteori, kommunikativ beslutningsfatning / prosedyreperspektivet, og diskusjonen rundt brukermedvirkning som en av flere samhandlingsformer. Jeg bruker beslutningsteori som rammeverk for analysen, for å se om de saksgangens oppbygging legger tilrette for brukermedvirkning. Videre brukes prosedyreperspektivet som evalueringsstandard for å se om barneverntjenesten følger de krav og standarder som ut fra prosedyreperspektivet bør være tilstede for at reell brukermedvirkning skal finne sted.

3.1 Begreper

3.1.1 Brukermedvirkning

En vanlig definisjon av brukermedvirkning er den definisjonen som er gitt i regjeringen Brundtlands stortingsmelding (St.meld. 34 1996-97:29) vedrørende funksjonshemmede: ”De som berøres av en beslutning, eller er brukere av tjenester, får innflytelse på beslutningsprosesser og utforming av tjenestetilbudet”. Seim og Slettebø definerer brukermedvirkning i barnevernet på den måten at barn, ungdom og foreldre i kontakt med barnevernet er *deltakende*, og at deltakelsen skal ha en virkning, det vil si at de som

er brukere av barnevernet får *innflytelse* (2007:15). Brukermedvirkning innebærer at forvaltningen i økende grad orienterer seg om hva de som skal motta offentlige tjenester mener om tilbudet (Skivenes, 2005:1) Brukermedvirkning som begrep kan etter min mening bli utydelig. Mener vi med dette begrepet at brukerne skal høres i prosessen, eller er brukermedvirkning det samme som å fatte beslutninger? Skivenes referer til denne utydeligheten når hun diskuterer problemstillingen ”bestemme eller medbestemme?” Hun argumenterer for at brukermedvirkning ikke innebærer at brukerne suverent skal bestemme, men at brukerne skal få informasjon, få anledning til å uttale seg, og inkluderes i diskusjonen omkring beslutningene, med andre ord få medbestemme (Ibid:6). Jeg legger denne argumentasjonen til grunn for min forståelse av brukermedvirkning. Sentrale momenter i min forståelse av brukermedvirkning innenfor barnevernets beslutningsprosesser er at brukerne er *deltakende* i prosessen og at de har reell *innflytelse* når det gjelder innholdet i beslutningene som fattes. Jeg setter imidlertid ikke likhetstegn mellom medvirkning og det å bestemme beslutningen, men referer til Skivenes ”medbestemmelsesbegrep” (2005).

3.1.2 Makt

Makt og innflytelse må sees i sammenheng når det gjelder brukermedvirkning. Arnstein slo allerede i 1969 fast at borgerdeltakelse gir borgermakt (min oversettelse). Hun skisserte en ”maktstige” som metafor for brukerinnflytelse, hvor trinnene går fra manipulering på laveste innflytelsesnivå, til borgerstyring på øverste deltakelsesnivå (Seim og Slettebø, 2007:31). Hovedpoenget til Arnstein er at brukerne må ha innflytelse for at medvirkning skal ha et reelt innhold, ellers kan medvirkningen det er snakk om bli en ”skinmedvirkning” (Ibid.:32).

Barnevernet har en makt på den måten at det har en lovhjemlet rett til å gripe inn dersom det er fare for barns liv, helse eller utvikling. Foreldrene er ofte ikke enige i barnevernets mening om at barnets liv, helse eller utvikling er i fare. Barnevernet forvalter med andre ord makt på vegne av staten/felleskapet som er lovfestet. Christansen, Havnen og Havik (1998) sier at barnevernsarbeiderens makt ligger i skjønnsutøvelsen. Det faktum at den enkelte saksbehandler, eller det enkelte barnevernkontoret, kan fatte ulike avgjørelser i lignende situasjoner, gir barnevernet makt på den måten at barn og foreldre til dels er prisgitt denne skjønnsutøvelsen. Lipsky

hevder at barnevernsarbeideren har vesentlig makt gjennom at han/hun foredeler goder og sanksjoner, og dermed strukturerer og begrenser folks liv og muligheter (Ibid.). Det kan hevdes at brukernes kontakt med barnevernet ikke egentlig baserer seg på frivillighet, da de er mer eller mindre avhengige av kontakten for å få dekket vesentlige behov eller rettigheter. De fleste ville vel helst klart seg uten bistand fra barneverntjenesten, selv om velferdsstatens tjenestetilbud unektelig gir muligheten for å dekke vesentlige behov.

3.1.3 Myndiggjøring

Som nevnt tidligere, så kan dreiningen av fokus mot brukermedvirkning innenfor sosialt arbeid kalles et paradigmeskifte, fra paternalisme mot myndiggjøring. Barnevernfaglig arbeid ut fra et styrkeperspektiv betyr at en ser på problemer som utfordringer og på familier som kompetansebærere mer enn som problembærere (Omre, Schelderup og Marthinsen, 2005:35). Empowerment er blitt et begrep innenfor internasjonalt sosialt arbeid, som henviser til myndiggjøring. Begrepet er ikke gitt noen entydig definisjon, men viser til det ”å gi makt til” og ”å gi energi” (Ibid). Overnevnte paradigmeskifte innebærer et skifte fra ”top-down” prosesser, hvor sosialarbeideren er eksperten som skal løse klientens problemer, til et ”bottom-up” perspektiv hvor problemløsningen initieres av de som kjenner det på kroppen, som søker bistand hos sosialarbeideren til å løse problemet. I ”top-down” tilnærming ligger makt og myndighet hos sosialarbeideren. I ”Bottom-up” perspektivet ligger hovedtyngden av myndighet hos brukerne. Omre, Schelderup og Marthinsen sier at empowerment/myndiggjøring handler om å ha adgang til ressurser, og at barnevernet kan representere disse ressursene ved metodetilgang til modeller som fokuserer på friskhet og ressurser (2005:36).

3.2 Beslutningsteori

Det er vanlig å definere en beslutning som et valg mellom ulike alternativer, og det endelige utfallet av en beslutningsprosess (Omre, Schelderup og Marthinsen, 2005:76). Elisabeth Backe-Hansen har forsket på beslutninger innenfor barnevernet (1995). Hun sier det er to forståelsesrammer som kjennetegner nordeuropeisk og nordamerikansk barnevernpraksis i etterkrigstiden, nemlig behandling- og beslutningstankegang. Begge

perspektivene vil besvare samme kjerneproblem: Hvem bør være klienter i barnevernet, hvordan skal disse så velges ut, hvilke tiltak skal barnevernet tilby/sette i verk, og hvor lenge skal tiltakene vare (1995:26).

Tradisjonelt har behandlingstenkningen stått sterkt innen barnevernet, og den psykodynamiske retningen har vært nærmest enerådende som teoretisk fundament for barnvernsarbeidet. Her samler man informasjon om barnet med ”barnets beste” for øye, det vil si at all informasjon om barnet er av potensiell interesse. Det kan hevdes at barne- og ungdomspsykiatrien fremdeles arbeider innenfor denne tradisjonen. Etterhvert kom atferdsforskningen mer på banen, med innspill om mer rasjonell problemløsning. Her må man må tydelig definere problem for å kunne komme frem til en god løsning (Ibid.). Backe-Hansen viser til at forskere som Stein og Rzepnicki argumenterer sterkt for at undersøkelsesfasen i en barnevernsak må defineres innenfor en beslutningsramme. Dette fordi det i undersøkelsesfasen skal fattes viktige beslutninger som vil ha konsekvenser for videre behandling (1995:27). Skal dette barnet tilbys tiltak fra barneverntjenesten, og i så tilfelle hvilke tiltak skal vedtaksfattes?

Beslutningstenkning som utgangspunkt gir mindre vektlegging på faglig skjønn og mer vektlegging av juridiske og barnevernmessige standarder eller retningslinjer som kan etterprøves, enn det tradisjonell behandlingstenkning fremmer (1995:30). Her er Backe-Hansens beslutningsmodell innenfor barnevernet i grove trekk:

Problemet må defineres via ulike metoder som for eksempel observasjon, samtale og/eller informasjonsinnhenting. Videre må man utrede et begrenset antall løsningsalternativer, og se på hvilke konsekvenser disse alternativene representerer for barnet og familien. På bakgrunn av denne informasjonen så velger man det alternativet man har størst tro på. Etter dette settes det opp en kontrakt med alle involverte parter, og man planlegger og blir enige om hvordan målet skal oppnås. Hun sier at man prøver å finne de tiltakene som er best egnet til å oppnå målet. Barneverntjenesten har et viktig dokument som kalles tiltaksplaner, som skal utarbeides i alle barnevernsaker som ikke avsluttes etter undersøkelse. Slike tiltaksplaner kan ansees som skriftlig kontrakt for måloppnåelse i saken.

Hyrve uttaler følgende om beslutninger i barnevernet (2005:80):

” I en fullstendig rasjonell modell må beslutningstakerne ha fullstendig oversikt over alle løsningsalternativer som finnes, og hvilke konsekvenser de ulike alternativene vil

innebære. Beslutningstakerne må også ha en entydig preferanseskala for å kunne bestemme hva som er det beste løsningsalternativet”.

Denne fullstendige rasjonelle modellen er en teoretisk modell som det er vanskelig å være uenig i, men i en ikke-perfekt verden må noen forbehold tas. Jeg mener at denne modellen ikke er mulig å få til i barnevernet som beslutter innefor et komplekst fagfelt. Beslutningstakerne har sjelden full oversikt over løsningsalternativene som finnes, da det nesten bare er kreativiteten som avgrensner hva som er mulig å beslutte.

Konsekvensene av de ulike beslutningsalternativene er vanskelig å kartlegge da menneskelige, fremtidige faktorer er lite forutsigbare. Man kan anta, tro eller mene, men sjelden med sikkerhet *vite* konsekvensene. Beslutningstakernes preferanseskala er langt fra konsistente, selv om grunnutdanningene (sosionom og barnevernpedagog) skal inneholde de samme grunnelementer for fagutøvelse. Ulike saksbehandlere i barnevernet kan anbefale ulike tiltak selv om informasjongrunnlaget er det samme. Personlige preferanser og erfaringer kan være med å prege det faglige skjønnet. Også ulike organisasjonskulturer er med å påvirke beslutningene. Et eksempel på dette er at Arna bydel i Bergen kommune har en mye høyere andel av familierådslag enn de andre bydelene. Dette er fordi Arna bydel har opparbeidet seg kompetanse og tro på denne metoden, og derfor velger familieråd som tiltak langt hyppigere enn saksbehandlere i eksempelvis Åsane eller Fana bydel. Dette viser oss at organisasjonskultur og personlige preferanser er med og styrer beslutningen om hva som er det beste løsningsalternativet. Selv om overnevnte ”fullstendig rasjonell beslutningsmodell” etter min mening ikke lar seg realisere innenfor barnevernet så er det viktig å sette opp modeller for beslutningsfatning, slik at barnevernsarbeideren ikke blir helt hjelpeløs. Jeg synes derfor Backe-Hansens beslutningsmodell til bruk innenfor barnevernet gir mening. Det er mulig å definere barnets/familiens problem (ihvertfall å lage en hypotese på problem eller ønsket endring), og det er mulig å avgrense løsningsalternativene, selv om dette også innebærer å ta noen valg av løsningsalternativer og samtidig velge bort andre alternativer. Så har vi sjelden eller aldri full oversikt over konsekvenser av ulike valg, slik som rasjonell beslutningsteori fremsetter som valg, men vi kan kartlegge mulige konsekvenser av løsninger og danne arbeidshypoteser rundt disse konsekvensene. Selv om barnevernet er et komplisert og lite forutsigbart system å plassere beslutningsteoretisk rammeverk inn i, så er det min klare mening at uten beslutningsteoretisk struktur, så kan barnevernsarbeideren bli overveldet og hjelpeløs

når det kommer til beslutningsfatninger. Da blir prosess og resultat lite tydelig og oversiktlig for brukeren. Som vi skal se under neste avsnitt, så er nettopp oversikt over mulige vedtaksalternativer settes som et krav for å oppnå reell brukermedvirkning innenfor barnevernet. I analysen har jeg valgt å stille tre underspørsmål for å se om Backe-Hansens modell blir benyttet i de seks undersøkte sakene. Disse spørsmålene er: Ble problemet tydelig definert? Fikk familien oversikt over aktuelle løsningsalternativer og konsekvensene av disse? Ble det satt opp en kontrakt med alle involverte med en plan for måloppnåelse? Den undersøkte kommunen benytter ikke Backe-Hansens modell som arbeidsmodell, men jeg velger å strukturere deler av min analyse etter denne beslutningsmodellen, og så spørre brukerne hvordan de har opplevd de ulike stegene i undersøkelsesfasen. Jeg kunne valgt å legge sterkere teoretiske føringer/mer vekt på operasjonalisering når det gjelder modellens ulike trinn som grunnlag for analysen. Dette har jeg valgt å ikke gjøre, da fokus er på brukernes egen forståelse og opplevelse av de ulike trinnene i denne beslutningsmodellen.

3.3 Kommunikativ beslutningsfatning / prosedyreperspektivet

Jürgen Habermas har preget samfunnsvitenskapen med sine mange teorier, og han vekker stadig interesse. Jeg vil her ta utgangspunkt i hans sosiologisk orienterte teori om den kommunikative handlingstypen (Eriksen og Weigård, 1999). Fra siste del av 1800-tallet og utover på 1900-tallet var det flere parallelle bevegelser i retning av det vi kaller et kommunikasjonsteoretisk paradigme, det vil si at fokus ligger i en intersubjektivitet som dannes mellom flere personer som inngår i et kommunikasjonsforhold. Begrepet kommunikativ handling tar utgangspunkt i at aktører forsøker å komme frem til en enighet og en gjensidig forståelse av hvordan de skal tolke en situasjon. En viktig forskjell mellom mål-middel modeller (som overnevnte fullstendige rasjonelle beslutningsmodell er et eksempel på) og den kommunikative modellen, er at førstnevnte viser til at hver enkelt aktør skal beslutte alene, mens i den kommunikative modellen så fattes beslutninger i felleskap. Denne kommunikative logikken tvinger seg frem innenfor det offentlige, og det nytter ikke lenger i for eksempel barnevernet å kun benytte et byråkratisk regelverk for å komme frem til riktige avgjørelser (Ibid.). I moderne samfunn er det de demokratiske prosedyrene for lovgivning som kan sikre rettens legitimitet. I vårt mangfoldige

samfunn er det ikke enighet om felles mål og interesser. Hvordan skal man da gå frem for å fatte beslutninger? Habermas hevder at beslutninger må fattes ved deliberasjon, det vil si at beslutningene må fattes etter en gjensidig overveielsesprosess. Et deliberativt demokrati forutsetter at man er enig om hva man er uenig om, hva som er valgalternativene, og hvordan beslutningsprosedyren skal gjennomføres. Det fordres utstrakt kommunikasjon mellom beslutningstakerne for at avstemningsinstituttet skal fungere (Eriksen og Weigård, 1999:147-152). Dette kan overføres til beslutningsprosessene i barnevernet. Alle aktørene involvert i prosessen må enes om en viss gjensidig forståelse av problemsituasjonen. Deretter må de ulike valgalternativene kartlegges, og prosessen rundt hvordan fatte en beslutning må klargjøres. Denne prosessen må ikke være lukket slik at det bare er involverte aktører som får innsyn, den må og kunne stå seg mot offentlig innsyn og debatt, dersom den konkrete saken blir brukt som praktisk eksempel.

Eriksen og Skivenes hevder at fagkunnskapen i barnevernet har sine grenser når det gjelder å sikre gode beslutningsprosesser (1997). Barnevernet baserer seg i hovedsak på juridiske og psykologiske fagdisipliner som gir få retningslinjer for fremgangsmåten i en barnevernsak. Eriksen og Skivenes argumenterer for at de berørte parter må tas med i beslutningsprosessen. En innvending å komme med når det gjelder dette, er det ujevne maktforholdet som eksisterer mellom barnevern og familier. Som tidligere beskrevet så har barnevernet tvangsplasseringer som ”riset bak speilet”. Skivenes sitt prosedyreperspektiv er til hjelp i så måte. Her skisserer hun fire generelle prosedyrer/betingelser som må legges til grunn for en beslutningsprosess: For det første må de som er involvert, altså de berørte parter, inkluderes i beslutningsprosessen. De må få informasjon om spekteret av tjenester og muligheter, og ha mulighet til å danne seg egne meninger. Deretter må de involverte få uttrykke sine meninger og synspunkter, og samtidig høre andres synspunkter, slik at det er bevegelse i debatten og mulighet for å utvide/endre synspunktene (jamfør Habermas deliberasjonsperspektiv). Dette krever at det er reelle møteplasser/fora hvor disse meningsutvekslingene kan finne sted. Når de involverte parter i en beslutningsprosess har uttrykt sine meninger og synspunkter må disse tas på alvor. Til sist, når beslutningen er fattet, må alle involverte informeres. De må forvaltningen kunne forklare hvordan beslutningen ble fattet, og hvilke argumenter som fikk forrang, og hvorfor disse argumentene ble vektet tyngst (Eriksen og Skivenes 1997).

Disse prosedyrekravene gjelder også for barn som deltakere i en beslutningsprosess, men her må barnets alder og modenhet være styrende for hvordan prosessen blir tilrettelagt (Skivenes og Strandbu, 2006), (Skivenes 2005).

3.4 Brukermedvirkning – en av flere samhandlingsformer

Jeg synes brukermedvirkning fremstår som et komplekst begrep innenfor velferdstjenestene generelt, og barneverntjenesten spesielt. Vi tror gjerne vi snakker om det samme innholdet i begrepet, men når begrepet brukermedvirkning diskuteres både i praksisfeltet, og ikke minst i faglitteraturen, så ser vi at begrepet er vanskelig å bruke som analytisk redskap. Marit Skivenes har skrevet en artikkel (2005) hvor hun differensierer brukermedvirkningsbegrepet, og dermed gjør begrepet mer tilgjengelig som analytisk redskap. Hennes argumentasjonsrekke er som følger:

Det er lite formålstjenlig for både brukere og forvaltningen at alle brukere skal medvirke i enhver prosess. Det vil være ulike formål med brukernes henvendelser til forvaltningen, og brukermedvirkning bør være en av flere samhandlingsformer. For at reell brukermedvirkning skal finne sted, legger hun prosedyreperspektivet som beskrevet overfor til grunn. Dette vil i korte trekk si at brukerne får informasjon om muligheter og begrensninger i forvaltningen, at det er fora/møteplasser som er relevante i beslutningssituasjonen, at brukernes argumenter tas på alvor og inkluderes og veies i forvaltningens diskusjoner om beslutninger, at alle involverte informeres om beslutningen, og at denne beslutningen må kunne forsvares i en offentlig debatt. Disse betingelsene alene er imidlertid ikke tilstrekkelige for å få til reell brukermedvirkning. I tillegg til disse prosedyrebetingelsene, så må forvaltningens organisatoriske struktur være tilpasset oppgavene som skal håndteres, og brukere som trenger bistand eller særlig tilrettelegging for å tale sin sak må få hjelp til dette. Som vi ser så er det flere forhold som må foreligge for å få til reell brukermedvirkning. Et spørsmål å stille er om det er riktig bruk av tid og ressurser og gjennomføre brukermedvirkning i alle anliggender mellom individ og forvaltning? Skivenes mener at denne formen for brukermedvirkning ikke er nødvendig eller formålstjenlig i alle henseender. Slik argumenterer hun for dette:

Vi må stille oss spørsmålet om hva som er formålet med samhandlingen mellom bruker og forvaltningen. Er formålet råd og veiledning (for eksempel en henvendelse til

barneverntjeneste om hva som ligger i prioritert barnehageplass), eller er formålet av mer terapeutisk art (for eksempel at familien mottar veiledningstjenester i hjemmet, med Marte-meo som metode). Formålet kan og være beslutningsfatning med hensyn til utforming av tiltak og tjenester. Et eksempel på dette kan være en familie som søker om hjelp til å håndtere ungdommen sin, og der barneverntjenesten har mulighet til å fatte ulike vedtak for å imøtekomme dette behov, eventuelt gi avslag på hjelp. Skivenes mener at det er denne siste kategorien formål som reiser kravet om reell brukermedvirkning som beskrevet overfor. Videre er det to typer problemstillinger når det skal fattes vedtak av forvaltningen: Gjelder vedtaket pragmatiske spørsmål, det vil si mer enkle og praktiske spørsmål som for eksempel at en mor har søkt om dekning av fotballsko til datteren i forbindelse med fotball som fritidsaktivitet, eller er vedtaket som skal fattes av mer moralsk og etisk karakter, altså et normativt spørsmål? Eksempel på slike normative spørsmål kan være i overnevnte tilfelle hvor en familie ønsker hjelp til å håndtere ungdommen. Hva velger barnevernet å fatte som vedtak? Søknaden kan avslås ”dere får klare dere selv”. Barneverntjenesten kan sette inn hjelp i hjemmet, for eksempel i form av Multisystemisk tilnærming som metode (MST), eller barnevernet kan velge å fremme en tvangssak for Fylkesnemda om plassering i bo- og behandlingsinstitusjon. Her er vi i kjernen av brukermedvirkning slik Skivenes ser det. De ulike vedtaksalternativene reiser etiske og moralske spørsmål, og krever at alle prosedyrebetingelsene for å oppfylle reell brukermedvirkning ligger til grunn for beslutningsprosessen. Disse beslutningenes legitimitet vil avhenge av at prosedyrekravene for reell brukermedvirkning er fulgt. Her argumentere Skivenes for å avgrense brukermedvirkning til beslutningsprosesser som gjelder vedtaksfatning i normative spørsmål.

I dette kapitlet har jeg presentert teori som vil ligge til grunn for den videre analysen av intervjuene. Brukermedvirkning forstås som at brukerne deltar i beslutningsprosessen, og har reell innflytelse, noe som innebærer makt og myndighet. Videre legges til grunn at medvirkning ikke er det samme som å bestemme, men at brukerne ”medbestemmer” sammen med barneverntjenesten forut for beslutningen.

For å kunne se om brukermedvirkning har funnet sted vil jeg videre fokusere både på struktur og innhold i beslutningsprosessene. Jeg vil analysere intervjuene opp mot beslutningsteori for å se om barnevernet har lagt til rette for en tydelig struktur i prosessen. Dette gjør jeg fordi jeg mener at tydelig oversikt over de ulike stadiene i

beslutningsprosessen er en forutsetning for å ha reell innflytelse og dermed medvirke. Dersom beslutningsprosessen fremstår utydelig mister brukeren muligheten til reell innflytelse, ved at makt og myndighetsdimensjonen blir liten. Dersom barnevernsarbeideren er den som sitter med kunnskap og oversikt og ikke kommuniserer dette ut til brukeren, så blir maktforholdet for asymmetrisk, og dermed minsker muligheten for reell brukermedvirkning. Dette er argumentasjonen som legges til grunn for videre å benytte beslutningsteori som analyseverktøy for å vurdere brukermedvirkningsdimensjonen i disse seks sakene.

Det at barneverntjenesten gir beslutningsprosessen en tydelig oppbygging som kommuniseres ut til brukerne, er ikke i seg selv nok til at brukermedvirkning kan finne sted. Innholdet i beslutningsprosessen er minst like viktig som strukturen. For å analysere innholdet i beslutningsprosessene i disse seks sakene, så benyttes ”prosedyreperspektivet” som evalueringsverktøy (Eriksen og Skivenes, 1997).

Jeg har valgt teoretisk innfallsvinkel som ivaretar både struktur og innhold fordi jeg ser at disse aspektene ikke kan stå alene, men at både struktur og innhold utfyller hverandre i en beslutningsprosess, og at kombinasjonen er avgjørende for om brukermedvirkning med vekt på innflytelse og medbestemmelse kan finne sted.

4 Metode og opplegg

Hittil har jeg presentert grunnlaget for denne studien. Det neste spørsmålet blir hvordan brukermedvirkning innenfor undersøkelsesfasen, med nettverksmodellen som innfallsvinkel kan studeres. I dette kapitlet viser jeg fremgangsmåten for studien, med diskusjoner rundt de metodiske valgene som er foretatt.

4.1 Valg av metode

Innenfor forskning finner vi et hovedskille mellom kvantitativ metodikk, som overskriftsmessig gir talldata, og kvantitativ metodikk som baserer seg på tekst. Den kvantitative metodikkens styrke ligger i tallenes tale, man kan si noe konkret ved hjelp av tall om populasjonen man undersøker. Den kvalitative formens styrke ligger i utdyping og forståelse (Holme og Solvang, 1996). Etter å ha jobbet frem problemstilling for prosjektet, blir så hovedspørsmålene: Hvilken metode vil best belyse min valgte problemstilling? Hvordan kan jeg på best mulig måte besvare det jeg vil undersøke? Problemstillingen styrer med andre ord valg av metode. Min problemstilling er følgende:

”Hvordan oppleves brukermedvirkning innen nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet?”

I utformingen av studiens problemstilling spør jeg om *opplevelse* av brukermedvirkning, og finner dermed kvalitativ forskningsmetode som best egnet til å besvare problemstillingen. Jeg studerer brukernes opplevelse av medvirkning, og det krever kvalitativ metode, hvor formålet er å forstå sosial fenomener. Studiens funn blir presentert i tekstform, via denne masteroppgaven.

Hovedmålsetningen er å utdype *opplevelse* av brukermedvirkning innenfor undersøkelsesfasen og særlig innen ”nettverksmodellen”, og jeg kan dermed ikke presentere statistiske, generaliserbare funn. Styrken ved min studie blir imidlertid muligheten til virkelig å undersøke brukermedvirkningsdimensjonen i

undersøkelsesfasen, gjennom nettverksmodellen, på en nyansert måte. Jeg vil dermed få tilgang til andre data enn talldata.

4.2 Det kvalitative forskningsintervju

Holme og Solvang sier at målet med intervjuer er å få en mest mulig nyansert forståelse av et fenomen. Etter å ha fått en oversikt over metodiske innfallsvinkler til å besvare spørsmålene mine, så finner jeg intervju som best egnet metode, da intervju er godt egnet for å belyse opplevelse og innhold. Jeg trenger dialogen med familiene selv, for å høre hvordan de opplever brukervedvirkning innenfor denne modellen. Dersom jeg for eksempel hadde valgt spørreskjema, så er jeg redd for at problemstillingen kunne blitt dårlig belyst fordi spørsmålskategoriene var for snever. I intervju har man muligheten til å nyansere spørsmålene, og forklare og utdype, stille oppfølgingsspørsmål etc, som andre metoder ikke gir anledning til på samme måte.

Om intervju som metode så sier Kvale at metoden kan virke enkel for forskeren, og at det derfor er lett å hoppe over forberedelser og refleksjon. Han sier videre at det ikke finnes en felles prosedyre for intervjuforskning, og at intervjuforskning er et håndverk som kan minne om et kunstverk dersom det utføres riktig (2001). Dette blir lite "håndfast" for min del, og jeg har derfor brukt mye tid til å lese om forskningsintervju som metode. Holme og Solvang presenterer for eksempel et konkret eksempel på en intervjuguide. I min refleksjon og forberedelse til intervjuene var dialog med veileder, samt utarbeiding av intervjuguide og tilbakemeldinger fra NSD til stor hjelp. Intervjuguiden inneholder hovedspørsmål, med underspørsmål. Under intervjuene ble hovedspørsmålene alltid stilt, men noen ganger besvarte intervjuobjektet selv underspørsmålene og da beveget vi oss videre til neste tema. Det var viktig for meg at samtalen fikk flyt, slik at den intervjuede ønsket å gi informasjon. En slik måte og organisere intervjuet beskrives av Kvale som et halvstrukturert intervju.

Kvale sier at kunnskap om feltet som det forskes på er nødvendig for å stille relevante spørsmål, fange opp informantens svar, se nyanser og følge opp uklarheter. Jeg så dette tydelig under intervjuene, at det var en styrke for meg å ha pratisk erfaring fra undersøkelsesarbeid i barnevernet, i tillegg til mine forskningsmessige spørsmål.

En utfordring er egen forforståelse, og den påvirkning denne forforståelsen får i intervju situasjonen. Jeg jobbet endel med å fri meg fra rollen som sosialarbeider. Jeg skal ikke inngå i en prosess videre med de intervjuede, og skal ikke inngå i hjelpende prosesser. Det har også vært viktig for meg å ikke ha en identitet som en representant for barnevernssystemet, men være student/forsker.

4.3 Valg av informanter

I min studie har jeg fått tilgang til informanter fra en kommune som har prøvd ut nettverksmodellen (heretter kalt den studerte kommunen). Denne kommunen har nær 14.000 innbyggere, og barneverntjenesten har seks saksbehandlere som jobber med saker etter Lov om barneverntjenester, samt leder. BUS-V prosjektet startet med å omfatte flere kommuner enn den studerte kommunen, men det var kun denne kommunen som fikk implementert modellen på en god måte. "Nettverksmodellen" ble prøvd ut i tilsammen trettifire saker, tjuvfem i den studerte kommunen og åtte i samarbeidskommunene. Jeg valgte å kun forholde meg til en kommune, den studerte kommunen, fordi de hadde absolutt majoriteten av saker, og fordi det var praktisk lettere å forholde seg til ett kontor.

Når jeg skulle velge informanter hadde jeg flere muligheter. Jeg kunne valgt familieintervju, samtaler med barn og ungdom, saksbehandlere involvert, familienes nettverk, barneverntjenestens samarbeidspartnere m.m. Stilt overfor alle disse mulighetene måtte jeg tenke grundig gjennom studiens formål. Jeg ønsker å si noe om opplevelse av brukermedvirkning. Jeg kunne fått interessant informasjon fra andre involverte i barnevernsaken enn familien selv, men har valgt å snakke med foreldre til barn som har hatt en undersøkelse etter lov om barneverntjenester i denne perioden, og dermed har erfaring med bruk av "nettverksmodellen". I en tidligere fase av prosjektet ville jeg intervju ungdommer som har erfaring med denne modellen, men det var få ungdommer som hadde svart på spørreskjema, og de jeg kontaktet var ikke interessert i å være med på undersøkelsen. Det ble da besluttet kun å snakke med voksne informanter, men i intervjuguiden ha spørsmål som omfatter barnas opplevelse av medvirkning for å få dette belyst.

En problemstilling som er aktuell når det gjelder utvelgelse av informanter til en studie, er bredde versus dybde. Skal man velge mange undersøkelsesenheter og spørre få spørsmål, eller skal man velge noen få enheter og virkelig gå i dybden? Hatch sier at kvalitative studier søker deltakernes perspektiver, mens kvantitative studier er opptatt av mengder og størrelser. Jeg har allerede valgt kvalitativ metode fordi jeg ønsker utdyping av subjektiv opplevelse, og valgt intervju som praktisk gjennomføring fordi jeg er redd survey-kategoriene ikke skal fange opp nyansene. Med bakgrunn i dette ble det naturlig for meg å velge dybde fremfor bredde, for å ivareta deltakernes perspektiver på brukermedvirkning.

Jeg besluttet å foreta seks intervjuer. Dette for å ivareta dybdeperspektivet, og samtidig ha endel informanter å kunne sammenligne mellom. Antallet seks intervjuede er et valgt tall, det kunne like gjerne vært fem eller syv. Når antall informanter var bestemt, ble utfordringen å praktisk få fatt på seks informanter til studien. Jeg hadde femogtyve aktuelle saker å velge informanter fra. En viktig del av prosessen med utvalg var utformingen av ”Meldeskjema til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD)”. Nå måtte jeg ikke bare tenke på hvem og hvor mange intervjuer jeg ville foreta, men også på fremgangsmåten med hensyn til å opprette kontakt med potensielle informanter. Etter dialog med NSD ble det av hensyn til personvernet bestemt at BUS-V ved Dag Skilbred skulle foreta første kontakten. Han sendte ut et brev forfattet av meg og meldt inn til NSD, med forespørsel om å delta i studien. Brevet ble sendt ut til ca. tyve tilfeldig valgte foreldre som hadde erfaring med denne undersøkelsesmetoden. Ca en uke etter at brevene var mottatt ringte Skilbred rundt og spurte om intervjukandidatene ville delta i studien (de fikk i brevene anledning til reservere seg fra denne telefonkontakten). Jeg fikk en liste med navn på folk som ville være med i studien, og som hadde godkjent at jeg kontaktet dem pr telefon. Jeg valgte å intervju seks personer, hvorav fem kvinner og en mann. Jeg var ikke opptatt av kjønn eller alder. Dette fordi kjønn og alder ikke er variabler i undersøkelsen.

4.4 Gjennomføring

Jeg intervjuet seks foreldre som alle hadde barn det var foretatt en undersøkelse etter lov om barneverntjenester § 4-3, og hvor denne undersøkelsen var gjennomført ved ”nettverksmodellen”.

Jeg opprettet som sagt telefonkontakt med intervjuobjektene i forkant, og informantene kunne velge hvor de ville at intervjuet skulle finne sted. Alle bodde i den undersøkte kommunen, og fikk dermed tilbudet om at jeg kunne komme dit. Jeg fikk låne lokaler av barneverntjenesten på stedet, men var i utgangspunktet redd for at barneverntjenestens lokaler ville virke negativt inn på de som skulle intervjues. Dette var jeg åpen om på forhånd til informantene, at barnevernet i kommunen ikke har tilgang til intervjuinformasjon utover generaliseringen via denne masteroppgaven, men at vi kunne finne et annet intervjusted dersom de ønsket det. Alle synes barneverntjenestens lokaler var godt egnet til dette formålet. Fem intervjuer ble foretatt på stedet, og et intervju ble foretatt i Bergen, hvor vi brukte et møterom på min arbeidsplass. Alle intervjuene startet med at jeg informerte om studien, hva det vil si å delta, taushetsplikt, anonymitet og understreking av frivillighetsaspektet, jamfør informasjonsskrivene om studien som var sendt ut i forkant. Alle seks tok seg tid til å høre på informasjonen, og underskrev så en samtykkeerklæring til å delta i studien. Intervjuene tok i gjennomsnitt en halv time, noen lenger og noen kortere. Jeg spilte intervjuene inn på en diktafon.

Det viste seg og at erfaring fra sosialt arbeid, hvor mye av arbeidet foregår ved samtaler/dialog, gjorde at jeg følte meg relativt trygg i intervjusituasjon. Det å ha erfaring i generell samtaleteknikk, i tillegg til å ha gjennomført undervisningsmodulen kommunikasjon- og samhandlingskompetanse i barnevernet, har vært positivt for å kunne tilrettelegge intervjuene. Under intervjuene la jeg vekt på klargjøring av situasjonen, åpne spørsmål, å finne en behagelig ”takt” der jeg følger tempoet til den intervjuede, være der den andre er (i motsetning til å søke bekreftelse på egne antakelser) osv. De fleste som ble intervjuet besvarte ikke kun spørsmål, men utdypet egne følelser rundt vanskelige livshendelser. For å ivareta intervjuobjektene på en etisk forsvarlig måte, så måtte jeg bruke tid på å støtte og bekrefte, men samtidig passe på å holde meg til intervjuguiden. Jeg opplevde at intervjuobjektene i varierende grad fulgte mine initiativ, så jeg måtte finne balansen mellom å lytte og samtidig stoppe enkelte tema. Da kom flere års veiledning fra Reidun Hafstad til stor nytte, og prinsippene fra hennes bok ”Foreldrefokusert arbeid med barn” ble hyppig brukt (1998). Et eksempel på dette var blant annet å bekrefte følelsesinnholdet så sterkt at den intervjuede var klar til å gå videre til neste tema, hun følte seg dermed sett og bekreftet.

Samtlige informanter sa at de var glad for å kunne bidra til informasjon om barnevernet, og at det hadde vært ok å være med i undersøkelsen.

4.5 Databehandling og analyse

Med tillatelse fra informantene tok jeg opp intervjuene på diktafon, og fikk dermed detaljert og nøyaktig informasjon fra intervjusamtalene. Intervjuene spriker ca en måned i tid. Ved å høre gjennom intervjuene noen uker etter det siste intervjuet var gjennomført, ble jeg overrasket alle de nye nyansene jeg oppdaget. Etter dette har jeg brukt mye tid på å transkribere, det vil si å skrive ut de seks intervjuene. Dette er til stor hjelp i analysearbeidet! Siden jeg transkriberte materiale selv, så har jeg fått materiale ”under huden” og husker på hvilken måte utsagnene ble fremsagt. Kvale sier at når intervjuene blir transkribert fra muntlig til skriftlig form, blir intervjusamtalene strukturert slik at de er bedre egnet for analyse. Når materiale struktureres i tekstform blir det letter å få oversikt, og denne struktureringen er i seg selv begynnelsen på analysen (2001).

For å analysere data er det viktig å jobbe systematisk med datamateriale. Det er flere måter å gjøre dette på. Jeg har valgt et teoretisk rammeverk for analysen.: Generell beslutningsteori, kommunikativ beslutningsfatning / prosedyreperspektivet, og argumentasjon for å nytte brukermidvirkning som en av flere samhandlingsformer. Jeg har lest gjennom intervjuene svært mange ganger, og kategorisert i ulike varianter. På denne måten har intervjuene fremstått tydeligere og mer utdypende, og jeg har sett sammenhenger og tendenser som ikke var synlige i starten. Jeg har funnet interessante gjentakelse, utsagn, oppfatninger etc, og analysert innholdet opp mot valgte teorier om brukermidvirkning. Hovedformålet mitt er å få frem hvordan midvirkning oppleves av disse seks personene som har erfaring med en undersøkelse etter ”nettverksmodellen”, og få analysert innholdet opp mot et differensiert brukermidvirkningsbegrep.

4.6 Generalisering, validitet og reliabilitet

Generalisering er et standard mål innenfor kvantitativ metode. Innenfor kvalitativ metode er det en pågående diskusjon om generalisering er et viktig mål. Noen ganger

har forskeren gjerne tre undersøkelsesenheter, og enhetene er valgt ut fordi det kun var dem man fikk tilgang til (Silverman, 2003). Jeg forstår generalisering som: Er mine funn representative for dem jeg studerer? Det sier seg selv at med mine seks informanter så kan jeg vanskelig si noe som gjelder alle femogtyve sakene som ble gjennomført i denne kommunen, etter denne metoden. Det jeg kan si noe om er medvirkningselementer innen undersøkelsesarbeidet til barneverntjenesten, med nettverksmodellen som innfallsvinkel, og hvordan medvirkningen kommer til uttrykk for mine seks informanter. Jeg ser at opplevelsene informantene har hatt med brukervedvirkning i barnevernet varierer fra at de i høy grad synes de medvirker i egen sak, til at de synes medvirkningen er mangelfull. Det er viktig for meg at de ulike meningene og synspunktene kommer frem slik at både bredde og dybde i meningsinnholdet blir ivaretatt. Et hovedspørsmål når det gjelder generalisering kan være "hva kan vi lære av denne studien?". Generaliseringene jeg skal foreta er såkalte teoretiske generaliseringer, som i dette tilfellet betyr at jeg har et gitt begrepsapparat som jeg holder sammen med mine analyser / funn. Jeg mener at denne studien tydeligere enn annen forskning på området kopler brukervedvirkningsdimensjonen til beslutningsarbeidet i barnevernets undersøkelsesfase. Dette fordi jeg gjennom studien viser hvilke struktur og rammer barnevernet bør legge opp til i beslutningsarbeid generelt, og undersøkelsesfasen spesielt for å legge tilrette for brukervedvirkning. Denne studiens styrke er at brukernes egne meninger om hva som er viktige brukervedvirkningselementer i barnevernsakene kommer frem.

Validitet kan oversettes med gyldighet. Måler vi det vi ønsker å måle? Reliabilitet kan beskrives som pålitelighet. Hvor nøyaktig måler vi? (Aarø, 2003). Validitet og reliabilitet er to viktige mål på om forskning er av god kvalitet. For å ivareta disse aspektene i min studie vektlegger jeg å ha fokus på kvalitet under hele forskningsprosessen. Dersom forskningsprosessens ulike delelementer ivaretas på en kvalitetsmessig god måte, og jeg kommuniserer tilstrekkelig de forskningsmessige valg som er foretatt, kan jeg bidra til at studien min fremstår som valid og reliabel. Silverman sier at kvalitative undersøkelser søker det autentiske mer enn det pålitelige (2003). Vi ønsker å få frem menneskers egen opplevelse og erfaring, og da blir måten intervjuet er utført på viktig. Et eksempel på dette kan være at åpne spørsmål medvirker til et reliabelt forskningsresultat. Jeg forsøker å ivareta validiteten ved å gjengi

informantenes utsagn så konkret som mulig ved å trekke utsagnet ut fra transkribasjonen og vise det til leseren.

4.7 Forskningsetiske vurderinger

I løpet av arbeidet med dette prosjektet har det vært mange valg å foreta, og forarbeid og refleksjon har vært sentralt for kvaliteten på prosjektet. Det har vært svært viktig for meg å ivareta informantene mine på en god måte, både ved henvendelse, under intervjuene, ved etterarbeidet og i presentasjonen av funnene. Dette fordi informantene har brukt av sin tid, og de har delt vanskelige livshendelser med meg. Dette fordrer en etisk bevissthet hos meg som forsker, slik at denne tilliten ikke blir misbrukt. Jeg synes kvalitet og etikk henger sammen på den måten at dersom de etiske overveielsene er gode, så økes kvaliteten på prosjektet, og motsatt: Med god kvalitet så blir etikken ivaretatt.

Holme og Solvang sier at det alltid vil ligge visse verdier og normer til grunn for vår forståelse av samfunnsfenomener, og at det dermed blir viktig å se på de verdier som ligger til grunn for forskningen. Dette vil jeg kalle etikk på samfunnsnivå, og i mitt prosjekt forsøker jeg å ivareta denne dimensjonen med diskusjonen av begrepet brukermedvirkning som honnørord i tiden. Etiske overveielser kan ikke avgrenses til en bestemt fase i prosjektet, men er et sentralt tema hele veien og skal ”gjennomsyre” prosessen. Det er mange valg å ta, og noe må man lande ned på. Det viktigste for meg er å ta bevisste og reflekterte valg, med et kritisk blick på mitt eget prosjekt, og hele tiden tenke på om de som omfattes av undersøkelsen ivaretas. Personvernet og konfidensialitet er sikret gjennom meldeskjema til NSD med påfølgende dialog.

Jeg har i dette metodekapitlet vist designet for studien min. Studien er utformet slik at den på best mulig måte kan besvare problemstillingen.

5 Analyse 1: Beslutningsteori og makt-avmakt

I denne studien er hovedfokus på familienes opplevelse av brukermedvirkning i barnevernets beslutningsprosesser. Jeg ser på beslutningsstrukturen i disse seks undersøkelsessakene, og legger til grunn at beslutningsstrukturen er et sentralt element for å oppnå reell brukermedvirkning i beslutningsprosessene i barnevernet. For å kunne analysere hvordan beslutningsstrukturen er opplevd hos disse seks familiene, har jeg valgt å bruke Elisabeth Back-Hansens beslutningsmodell for barnevernsarbeid som en mulig arbeidsmodell (1995). Den undersøkte kommunen har ikke lagt denne arbeidsmodellen til grunn for sitt undersøkelsesarbeid.

I dette kapitlet analyseres intervjuene opp mot Backe-Hansens beslutningsmodell for barnevernet, slik at vi kan se hvilken struktur som ligger til grunn for beslutningsprosessene, og hvilke struktur som er kommunisert ut til disse seks familiene (1995). Jeg vurderer med andre ord den beslutningsprosessen som har funnet sted med bakgrunn i Backe-Hansens modell, og strukturerer så min analyse etter denne beslutningsmodellen. Jeg spør brukerne hvordan de har forstått og opplevd de ulike stegene i modellen, og hva de synes om dem.

Jeg anser maktaspektet som et sentralt element når det gjelder reell innflytelse og medvirkning. Derfor diskuteres barnevernets faglige skjønnsutøvelse slik det fremkommer i studien. Jeg har valgt å kalle dette avsnittet for makt-avmakt.

5.1 Hvordan opplevde de intervjuede selve beslutningsprosessen, sett fra et beslutningsteoretisk perspektiv?

Den valgte beslutningsmodellen fremhever behovet for å jobbe ryddig og systematisk med beslutninger innenfor barnevernet. Problemet må defineres. Metoder for dette kan være samtale, observasjon og informasjonsinnhenting. Både samtale, informasjon og observasjon er benyttet av den undersøkte kommunens barneverntjeneste i undersøkelsesarbeidet med disse seks barnevernsakene. Videre må et begrenset antall løsningsalternativer utredes, og man må se på konsekvensene disse alternativene representerer for barnet og familien. Med bakgrunn i de ulike løsningsalternativene

velger man det alternativ man har størst tro på. Jeg tar videre for meg de ulike fasene i en barnevernsak basert på Backe-Hansens modell, og vurderer funnene mine opp mot modellen for å se om barnevernet har kommunisert ut en tydelig struktur som gjør det mulig for brukerne å få oversikt over prosessen og dermed medvirke i egen sak. Jeg mener at brukernes opplevelse av brukervedvirkning henger sammen med hvor oversiktlig beslutningsprosessen fremstår. Dette fordi man som bruker av en tjeneste må ha oversikt og informasjon for å forstå- og aktivt kunne ta del i prosessen. Jeg mener videre at Backe- Hansens modell har en aktuell struktur på beslutningsprosessen som i grove trekk bør følges av barneverntjenesten, og kommuniseres ut til brukerne. På denne måten har brukerne av barnevernet en reell mulighet til å medvirke i egen sak, hvis også innholdsperspektivet ivaretas. Jeg vil i neste analysekapittel argumentere for at ”prosedyreperspektivet” til Skivenes er et perspektiv som ivaretar det innholdsmessige aspektet for å oppnå reell brukervedvirkning. Min hovedargumentasjon i dette kapitlet er at en tydelig struktur må være tilstede for å tilrettelegge for det innholdsmessige aspektet, ellers blir beslutningsprosessen for utydelig og uoversiktlig for brukerne som dermed kan miste muligheten til reell medvirkning i egen sak. Jeg avslutter dette analysekapitlet med en drøfting av hvordan maktaspektet mellom bruker og barneverntjeneste har fortont seg i disse seks sakene. Som vist i teorikapitlet så henger makt og innflytelse sammen, og innflytelse er sentralt for å oppnå medvirkning. Jeg finner i denne studien at saksbehandlers personlige opptreden er sentralt når det gjelder opplevelsen av barnevernets maktaspekt overfor familiene.

5.1.1 Ble problemet tydelig definert?

I mine seks intervjuer så ser det ut til at barnevernet definerer problemet/problemene, men varierer i tydelighet. Fem av de intervjuede er enig i problemdefinisjonen, og en av de intervjuede er helt uenig i hvordan problemet blir definert. En av de intervjuede sier følgende om problemdefinisjon:

”Jeg følte vi samarbeidet alle sammen, at vi var enige, både jeg, sosialkontoret og barnevernet.”

For henne ble problemdefinisjonen ikke noe problem, fordi hun sammen med sosialkontoret henvendte seg til barnevernet, og opplevde at hennes problemdefinisjon ble jobbet videre med. Som hun sier:

”De hørte på det jeg sa. De sa at hvis det var noe jeg trengte hjelp til som de kunne hjelpe meg med, så var det bare å ta kontakt.”

En annen av de intervjuede fortalte om en tidligere negativ erfaring fra barnevernets undersøkelsesarbeid, og uttalte følgende om dette:

”Tidligere har jeg følt meg motarbeidet, akkurat som om det er noe gale med meg på en måte. Når jeg så referater fra møter så kjente jeg ikke igjen det som var skrevet...Jeg følte mange ganger jeg forklarte problemene mine, men at de ikke var interessert i det.”

Hun hadde imidlertid en annen opplevelse av problemdefinisjonen til barnevernet i denne undersøkelsen. Hun sier:

”Jeg gikk ut derfra og følte at de hadde en forståelse overfor de problemene jeg hadde. Jeg fikk ikke følelsen av at det var jeg som var dårlig mor, men at de skulle hjelpe meg til at ting skulle fungere bedre.”

Denne damen leverte selv inn melding til barnevernet og opplevde at hennes problemdefinisjon ble tatt på alvor og ble brukt videre. Det ser i mitt materiale ut som at det er lettere å enes om en problemdefinisjon, og få denne tydeliggjort, når familien selv er involvert i første henvendelse til barnevernet. En av de intervjuede sier følgende om dette med å få støtte i problemdefinisjonen:

”Det var læreren som ringte til meg og lurte på om vi skulle sende en bekymringsmelding...Skolen har jo sett de problemene med gutten som vi har hjemme da”.

Den ene av de intervjuede som var svært uenig i problemdefinisjon opplevde en mer utydighet i selve problemdefinisjonen. Hun ble så usikker på hva barnevernet så på som problemet at hun gjorde følgende:

”Jeg var redd for at de skulle ta ungene fra meg, at jeg hadde gjort noe galt. Så jeg var inne på internett for å finne ut hva de egentlig ville”.

Hun opplevde at hennes definisjon på hva som var problemet ikke ble delt av barnevernet. Det vil gjerne oppstå uenighet omkring problemdefinisjonen i en barnevernsak, men jeg tolker materiale dithen at denne moren ble utrygg fordi hun opplevde en manglende problemdefinisjon fra barneverntjenestens side.

Det ser ut fra mitt materiale ut som om det er positivt for familiene at andre hjelpeinstanser/samarbeidsinstanser som skole, barnehage og helsestasjon støtter familiens egen problemdefinisjon. Det kan også se ut som det faktisk at andre instanser arbeider med saken gir saken en tydeligere problemdefinisjon også hos barneverntjenesten. Som eksempelet hvor mor fikk støtte fra sosialkontoret i sin problemdefinisjon og opplevde at barnevernet arbeidet videre med denne problemdefinisjonen som basis. Moren ovenfor som opplevde utrygghet i forhold til problemdefinisjonen sier følgende om betydningen av støtte fra hjelpeapparatet i å utforme problemdefinisjon:

”Jeg ble ikke trodd, helt til barnehagen stilte opp”.

En mor var svært fornøyd med barnevernets problemdefinisjon. Hun beskriver barnevernet som åpne for problemdefinisjon:

”De lurte på hva som foregikk, de var spørrende”.

Backe-Hansen beskriver viktigheten av at problemet blir definert i undersøkelsessaken, via ulike metoder som observasjon, samtale og informasjonsinnhenting. I mitt materiale så ser det ut til at det ligger problemdefinisjoner til grunn for barneverntjenestens videre arbeid. Hoveddiskusjonen går etter beslutningsteori ikke på om brukernes egne

problemdefinisjoner blir lagt til grunn, men at problemet blir tydelig definert fra barnevernets side. Mitt materiale er sprikende med hensyn til opplevelse av tydelig problemdefinisjon. En av de intervjuede er svært usikker på hva barnevernet egentlig ser på som problemet, og de fem andre har i varierende grad opplevelsen av å ha blitt presentert for en problemdefinisjon. En mor sier seg eksplisitt fornøyd med tydeligheten i problemdefinisjonen:

”De sa at det ikke var mangler ved omsorgen og at han kanskje var en litt krevende gutt. Det var balansert nok”.

Etter å ha studert materiale opp mot problemdefinisjon, så overrasker det meg at familiene selv opplever problemdefinisjonen som såpass utydelig. Dette fordi barnevernet har sterke røtter innefor den psykodynamiske behandlingstradisjonen som er en problemfokuset retning. Barnevernet blir til stadighet kritisert for å være for problemfokuset istedenfor ressursfokuset. Det ser imidlertid ut som om barnevernet kan bli enda tydeligere i hvilke problemdefinisjon som blir lagt til grunn for det videre arbeidet.

5.1.2 Fikk familien presentert ulike løsningsalternativer og mulige konsekvenser av disse?

Backe-Hansens neste trinn i anbefalt beslutningsmodell for barnevernet, er å lage en oversikt over løsningsalternativer og konsekvensene av disse. Med bakgrunn i dette velges det løsningsalternativet man har mest tro på. Den undersøkte barneverntjenesten kan ha foretatt denne type beslutningsfatning i disse sakene uten at de involverte familiene ble informert om det, og dermed ikke kan si noe om det i denne undersøkelsen. I et brukermedvirkningsperspektiv er det imidlertid interessant å se på brukernes egen opplevelse av dette stadiet i barnevernets beslutningsfatning. Som presentert i forrige avsnitt så opplevde fem av seks at barnevernet hadde en problemdefinisjon som lå til grunn for det videre arbeidet. En av de intervjuede var usikker på barneverntjenestens problemdefinisjon i saken. Slik jeg ser på Backe-Hansens beslutningsteori så er modellen oppbygd trinnvis, slik at løsningsalternativer følger problemdefinisjonen. Det kan da det bli vanskelig for den moren i undersøkelsen som var usikker på barnevernets problemdefinisjon å forstå valgte løsningsalternativer

og se mulige konsekvenser. Hun sier følgende om kartlegging av ulike løsningsalternativer:

”Jeg spurte etter råd, er det noe jeg kan gjøre, men de hadde ingenting å svare meg”.

En av de intervjuede var særlig fornøyd med undersøkelsen og samarbeidet med barnevernet. På spørsmål om han fikk ulike løsningsalternativer og mulige konsekvenser av disse presenterte så svarte han følgende:

”Ja nesten for mye kan en si. Nei, ikke for mye, men det blir brukt veldig mye tid til dette. Jeg har vært i alle andre instanser, og det som er spesielt med barnevernet er at når møtet er slutt så går du med en konklusjon ut døren når du går. De er veldig flinke til å avslutte.”

En annen uttrykte løsningsalternativene som følger:

”Selv om de ville hjelpe så var det ikke så mye de kunne hjelpe meg med”.

Her virker det for meg som denne moren selv ikke ser at der finnes løsningsalternativer. Barnevernet kan ha presentert ulike alternativer med mulige konsekvenser, uten at denne moren selv fant tro på løsningene. Det er også mulig at barnevernet delte morens maktesløshet ved en tro på at det ikke var noen løsninger på problemet.

En av mødrene uttrykker oppgitthet fordi hun ikke ser noen løsningsalternativer, og sier at barnevernet heller ikke har mulige løsninger:

”Det er greit nok at vi har møtes til møter og sånt, og jeg synes det har vært veldig godt å få prate, men det har liksom ikke skjedd noe med gutten....Det som det står fast på er at han ikke er villig til å gjøre noe selv”.

Her kan det se ut som om gutten selv sier nei til hjelp, og dermed hindrer barnevern og foreldre i og finne/prøve ut løsningsalternativ(er). Jeg velger likevel å ta utsagnet med i analysen fordi det viser at det er forstyrrelser når det kommer til brukernes opplevelse av beslutningsstrukturen - her presentasjon av mulige løsningsalternativer. Når barnet

selv sier nei, så er det den opplevelsen denne voksne sitter igjen med når det gjelder alternative løsninger.

En mor vinkler denne problemstillingen med presentasjon av løsningsalternativer på en interessant måte. Hun sier barnevernet ikke kom med alternativer, men nevnte et løsningsforslag som BUP hadde nevnt tidligere, og at dette alternativet da ble akseptert. Hun sier videre:

”Hvis de begynner med tiltak som vi ikke vil ha, så skal vi ha ganske mye å stille opp med..Jeg kan trekke inn den hjelpen jeg trenger, vet hvor jeg skal henvende meg og hvordan jeg skal gå frem”.

Dette er fokuset for denne moren når det kommer til løsningsalternativer presentert av barnevernet. Det virker som hun selv har hatt en type beslutningsteoretisk argumentasjon, og kommet frem til hvilken løsning som er god nok, og mulige uaktuelle løsninger. Det kan være hun har fått presentert mulige løsningsalternativer og konsekvensene av disse, men hennes fokus har vært at hun selv bestemmer hvilke tiltak som er aktuelle for familien.

Det kan imidlertid virke som om denne moren har fått tatt del i barneverntjenestens fortløpende vurderinger av aktuelle løsningsalternativer / tiltak, for hun sier:

”Jeg har fått informasjon underveis. De har ringt og sagt at nå skal vi vurdere sånn og sånn, og nå har vi kommet så langt, og skal ha møte med rektor etc.”

Oppsummert så sier to av de intervjuede seg fornøyd med barnevernets presentasjon av løsningsalternativer med mulige konsekvenser, en sier seg svært misfornøyd med dette, og de tre andre er passelig fornøyde. Det er mulig barneverntjenesten internt har hatt drøftninger og oppsummering når det gjelder løsningsforslag og konsekvenser og at de har truffet beslutninger om det beste alternativet, men det virker ikke som om disse drøftningene og presentasjonene har fått stor plass i dialogen med disse seks foreldrene, med unntak av de to fornøyde foreldrene. Det er imidlertid vanskelig å stadfeste om familiene virkelig har fått presentert løsningsforslag med mulige konsekvenser, fordi jeg har spurt etter familienes egen *opplevelse* av dette. Denne analysen viser at foreldrene

selv definerer mange ulike forhold inn i hva det vil si å få presentert løsningsalternativer/konsekvenser.

5.1.3 Ble det satt opp en kontrakt med alle involverte med plan for måloppnåelse?

Backe-Hansens beslutningsmodell sier at man innenfor barnevernet bør prøve å finne de tiltakene som er best egnet til å oppnå målet. Da må man ha definert problemet, funnet et egnet tiltak, laget plan for hvordan oppnå målet, og evaluere tiltaket (1995).

I mitt materiale ble ikke slike samarbeidsavtaler nevnt, verken muntlige eller skriftlige. Barneverntjenesten har en lovpålagt oppgave til å skrive tiltaksplaner (lov om barneverntjenester). Nasjonal veileder for utarbeidelse av tiltaksplaner sier at disse planene bør utarbeides i samarbeid med familiene. Tiltaksplan skal alltid utarbeides etter en undersøkelse, og blir planen for det videre arbeidet. Alle tiltak skal vedtaksfattes, og alle vedtak skal samles i en tiltaksplan for barnet, hvor hovedmål og delmål er skissert. Dette dokumentet som tiltaksplaner representerer, er det nærmeste jeg i praktisk barnevernsarbeid kommer Backe-Hansens kontrakt for måloppnåelse. Derfor velger jeg å bruke tiltaksplaner som analyseredskap.

Ingen av mine seks informanter nevner tiltaksplanen som et viktig dokument. Flere snakker imidlertid om innsyn i papirer, og det kan for eksempel være tiltaksplan. De sier:

”Jeg har fått beskjed og jeg har fått det skriftlig, så jeg har de samme papirene som de har.”

”Jeg tar det for god fisk at jeg får tilsendt de papirene som er”.

Så vektlegging av innsyn i beslutningsprosessen via papirer / dokumenter i saken er nevnt flere ganger. En annen måte barneverntjenesten kan ha ivaretatt behovet for kontrakt med alle involverte med plan for måloppnåelse, er ved opprettelse av ansvarsgruppe rundt barnet. En ansvarsgruppe iverksettes som et hjelpetiltak etter lov om barneverntjenester § 4-4, og er en måte å samle alle involverte etater i barnets oppvekstforhold. Opprettelsen av en slik ansvarsgruppe, med foreldrenes samtykker (og ungdom over 15 år) gjør at taushetsplikten innad i gruppen oppheves, dersom ikke

særlige forhold tilsier annet. I mine seks saker ble det opprettet ansvarsgruppe i fire av sakene. Det ser ut som om barnevernet har innledet en form for samarbeid med andre etater også i en til familie, uten at ordet ansvarsgruppe nevnes. I den familien hvor ansvarsgruppe ikke ble opprettet, ser det ut til kun en etat til var involvert, og denne etaten var med mor på møter med barneverntjenesten. Til tross for høy forekomst av samarbeid på tvers av etatene og innsyn i papirer, så nevnes ikke kontrakt med plan for måloppnåelse overhodet av de intervjuede.

Jeg mener at uten beslutningsteoretisk struktur i barneverntjenesten, så kan barnevernsarbeideren bli overveldet og hjelpeløs i beslutningsprosessen. Det er mulig at barneverntjenesten i disse seks sakene hadde en god og tydelig beslutningsteoretisk struktur for saksarbeidet, og de fleste av familiene er i hovedsak godt fornøyd med selve beslutningsprosessen. Det er imidlertid et tankekors når det gjelder brukermedvirkning i barnevernet at så få av de intervjuede kunne referere til strukturen i beslutningsprosessen. Vi ser at barnevernet var best tidlig i prosessen ved problemdefinisjon. Når det kom til vurdering av ulike løsningsalternativer og mulige konsekvenser av disse, og valget med å finne det beste løsningsalternativet, ser det ut som om dette i hovedsak ble kommunisert lite ut til familiene. Kontrakt med alle involverte med plan for måloppnåelse ble overhodet ikke nevnt i materiale, til tross for barnevernets pålegg om utarbeidelse av tiltaksplaner. Det ser ut til at barneverntjenesten i disse sakene brukte ansvarsgruppe til å koordinere måloppnåelse, uten at det ble utarbeidet skriftlig plan for måloppnåelse som ble forelagt familiene. En annen forklaring kan være at barnevernet faktisk utarbeidet slike planer, for eksempel tiltaksplaner, men at disse ikke har fått stor plass i dialogen mellom barneverntjenesten og familien. Siste mulighet er at disse planene ble tydelig presentert, men ikke ble så viktige for familiene at de valgte å si noe om det i intervjuene. Et viktig moment kan være at tiltaksplanene ikke ble fremarbeidet i undersøkelsesfasen, som arbeidsredskap i prosessen, men først ble utarbeidet etter at undersøkelsen ble avsluttet og barnevernsaken ble en "tiltakssak". Da kan ikke tiltaksplanen fungere slik Backe-Hansens modell beskriver plan for måloppnåelse.

5.2 Makt – avmakt

Backe-Hansens beslutningsmodell ble i teorikapitlet sett opp mot en fullstendig rasjonell beslutningsmodell, hvor jeg valgte Backe-Hansen sin modell som den best egnede for bruk i barnevernet, og hvor jeg argumenterte for at den fullstendige rasjonelle modellen ikke er egnet for bruk som beslutningsmodell i barnevernet. Dette skyldes delvis det faktum at den fullstendige rasjonelle beslutningsmodellen legger til grunn at beslutningstakerne har en entydig preferanseskala for å kunne bestemme hva som er det beste løsningsalternativet. Dette er etter min mening ikke tilfelle i barneverntjenesten, der personlig skjønn i fagutøvelsen er med på å prege samarbeidet med den enkelte familie. Intervjuobjektene i denne undersøkelsen er opptatt av hvem saksbehandleren er, og knytter dette opp mot brukermedvirkning på den måten at saksbehandleren i stor grad velger samarbeidsform og grad av brukermedvirkning. Saksbehandlerens måte å opptre på får betydning for hvordan familiene føler seg ivaretatt i prosessen. Jeg har i teorikapitlet knyttet makt til innflytelse. Intervjuobjektene mine sier noe om opplevelsen av makt og innflytelse, og knytter disse følelsene tett sammen med hvordan de føler seg behandlet som menneske. To av de intervjuede sier lite om følelsen av makt eller avmakt i møtet med barnevernet. To andre opplever stor grad av likeverdighet og dermed makt i møtet med sin saksbehandler. To av de intervjuede beskriver en sterk avmaktsfølelse. En av disse referer til et tidligere samarbeidsforhold med barnevernet hvor denne følelsen av avmakt var sterk, men at i denne undersøkelsessaken (etter nettverksmodellen) så føler hun større grad av likeverdighet i maktforholdet med saksbehandler. I denne analysen ser jeg tydelig at familiene er klar over barnevernets rolle som offentlig ansatt satt til å forvalte lov om barneverntjenester. Det mine intervjuobjekter fremhever som viktig for å føle seg inkludert i saken er måten de blir behandlet på som menneske. Den intervjuede som hadde dårlig erfaring fra tidligere undersøkelsessak beskriver forskjellen fra før og nå som:

”Forskjellen er at før var jeg ikke verdt dritten under skoa engang..Jeg følte meg motarbeidet, akkurat som om det er noe gale med meg på en måte.. Ting som jeg foreslo som jeg trodde ville ha en positiv virkning for ungene mine, da ble det sånn at nei, vi vet best. Førsteintrykket denne gang var at jeg var en lik voksen som de som satt der. At de ikke var så mye glupere og klokere enn meg men at de var der for å hjelpe meg

gjennom noe. De var blide, det var ikke noen sånne sure tryner. Litt sånn hva kan vi hjelpe deg med? Akkurat som om dette må vi få gjort noe med, sånn kan ikke du ha det. Det at jeg føler jeg betyr noe.”

Denne moren formidler at hun nå blir invitert inn i et samarbeid på den måten at saksbehandlerne tar henne på alvor. Hun mener selv at saksbehandlerskifte har alt og si for denne forandringer, at tidligere saksbehandler ikke tiller meningene hennes verdi, mens nåværende saksbehandlere tar meningene hennes alvorlig og behandler henne bedre som menneske. En annen mor beskriver skjønnsutøvelsen til den enkelte barnevernsarbeider og makten som ligger i dette, på følgende måte:

”En av saksbehandlerne gikk i ferie eller i permisjon eller noe, og da kom det en ny inn, og han fikk hun andre til å se det på litt andre måter, og da følte jeg at jeg ble tatt litt mer på alvor..Han så litt min vei. Han så liksom, og fikk hun andre til å snu på pilen sin og se andre retninger, for når de to damene var, så de samme retningen. Jeg følte de dro meg ned i driten.”

Hun beskriver videre en slående avmaktfølelse både som menneske, mor og som samarbeidspartner med barneverntjenesten:

”Jeg er så utmattet nå. Det er møter og møter og ungene blir ikke bedre, og saken blir ikke bedre. Anerkjennelse er viktig for meg, anerkjennelse av den jobben jeg gjør som mor, og alt jeg har lagt ned, akkurat som om det er ingen som ser det og ingen som anerkjenner meg for det.”

For meg blir dette behovet for respekt og anerkjennelse et tankekors i diskusjonen rundt prosedyrer for å ivareta brukermedvirkning i barnevernet. Det er viktig med gode og gjennomtenkte fremgangsmåter for å legge til rette for reell brukermedvirkning i barnevernet, men dialogene foregår i møtet mellom mennesker, og derfor må den grunnleggende respekten være tilstede for å jevne ut maktbalansen i forholdet mellom barnevernsansatt og familie. Hafstad og Øvreide understreker alle menneskers behov for å virkelig bli sett, hørt og anerkjent i dialogen med hjelpeapparatet (1998).

Intervjumateriale mitt viser betydningen av dette. Som en mor sier:

”De anerkjente at det var en vanskelig situasjon, og jeg synes det var greit å få det på papiret. At ungen får beskjed om at han har gode nok foreldre.”

En måte å beskrive den personlige fagutøvelsen til saksbehandler er ved å bruke ordet kjemi. Kjemi forstår jeg i denne sammenheng som det forholdet som oppstår mellom to mennesker i en dialog, graden av hvor godt de liker hverandre. En av de intervjuede sier:

”Saksbehandler var sykemeldt og da kom det en ny en inn i bildet, og han snakket med ungen og de fant tonen. Ja, da overtok denne saksbehandleren. Så det har jo litt med kjemi og gjøre, og den der styrte de med en gang. Det er jo det som er så flott, at de faktisk bryr seg. De var faktisk interessert i hvordan vi kunne tenke oss ting”.

Her knytter den intervjuede barnevernets fleksibilitet i skifte av saksbehandler opp mot det å føle seg ivaretatt på en god måte. I dette intervjuet opplever personen stor grad av brukermedvirkning. Han er mindre opptatt av den innholdsmessige saksgangen for å ivareta medvirkning, og mer opptatt av samarbeidsforholdet familien opplever å ha fått med sin saksbehandler i barneverntjenesten. Dette gode forholdet blir trukket frem som eksempel fra hans side på opplevelse av brukermedvirkning, at de er et team.

5.3 Oppsummering av analyse 1

I dette analysekapitlet har jeg analysert intervjuene som er foretatt ut fra et beslutningsteoretisk perspektiv. Det perspektivet som jeg finner mest praktisk anvendbart i barneverntjenesten, er Elisabeth Backe-Hansens beslutningsmodell for barnevernet(1995). Jeg mener at en strukturell tydelighet overfor brukerne med hensyn til beslutningsprosessen er en forutsetning for brukermedvirkning, slik at brukerne får et overblikk over hvordan beslutningsprosessen ser ut. Dette fordi et slikt overblikk gir mulighet til en følelse av kontroll, og dermed gjør avmaktfølelsen mindre.

Min studie viser at en slik beslutningsstruktur ikke er tydelig kommunisert til disse seks brukerne. Barnevernet definerer problemet, men varierer i grad av tydelighet. Mitt materiale gir indikasjoner på at det er lettere for barnevern og familien og enes om en problemdefinisjon, samt få denne tydeliggjort, når familien selv er involvert i første henvendelse til barneverntjenesten. Det faktum at andre instanser arbeider med saken, ser ut som virker skjerpene på barneverntjenestens problemdefinisjon. Kanskje de andre instansene krever en mer tydelighet i barnevernets problemdefinisjon enn familiene selv gjør? Hovedoppsummering omkring problemdefinisjon er at det i disse sakene i hovedsak foreligger problemdefinisjon til grunn for barneverntjenestens arbeid, men at denne problemdefinisjonen er kommunisert ut til brukerne med varierende grad av tydelighet.

Det neste trinnet i Backe-Hansens beslutningsmodell for barnevernet er at familiene får presentert ulike løsningsalternativer og mulige konsekvenser av disse. Av mine seks intervjuede så sier to familier seg svært fornøyd med barnevernets presentasjon av løsningsalternativer med mulige konsekvenser, en sier seg svært misfornøyd med dette, og de tre andre intervjuede er passelig fornøyde. Studien min kan ikke si noe om statistiske forhold i barnevernet, men kan vise oss at beslutningsstrukturen for disse seks familiene varierer i grad av tydelighet. Barnevernet har i fem av disse seks sakene kommunisert en problemdefinisjon, men følger ikke opp dette med like stor grad av presentasjon av mulige løsningsalternativer med konsekvenser. Slik jeg kjenner barnevernets undersøkelsesfase, så blir løsningsalternativer og konsekvenser diskutert i ”det lukkede rom” uten familiene til stede. Etter beslutningen om valgt alternativ er fattet, så blir dette konkrete alternativet presentert familien, som enten kan takke ja eller nei til tilbudet om dette konkrete hjelpetiltaket. Jeg synes mitt materiale understøtter dette, på den måten at flertallet av familiene får tilbud om et konkret hjelpetiltak, uten å få presentert flere mulige tiltak med mulige konsekvenser.

Etter problemdefinisjon foreligger, og etter at barnevernet har foretatt en utredning av mulige løsningsalternativer med konsekvenser, så bør barnevernet, etter Backe-Hansens modell, sette opp en kontrakt med plan for måloppnåelse med alle involverte parter. Til tross for lovkrav om tiltaksplaner, er det ingen av de intervjuede som viser til en skriftlig plan for måloppnåelse. Det er mulig at slike planer foreligger, men at de intervjuede ikke har festet seg ved disse planene, og derfor ikke sier noe om dette. Det

er også mulig at mitt fokus på dokumenter i undersøkelsesfasen gjør at tiltaksplaner ikke blir nevnt, da tiltaksplaner hos mange barneverntjenester utarbeides etter at undersøkelsen er avsluttet.

I et beslutningsteoretisk perspektiv, er det lett å miste diskusjonen om det faglige skjønnnet i barnevernet. Dette fordi idealet slike modeller legger til grunn er at beslutningstakerne har en entydig preferanseskala for å vurdere løsninger. Dette er etter min mening ikke tilfellet i barnevernet, hvor personlig skjønn i fagutøvelsen er med på å prege samarbeidet i familiene. For å ivareta denne dimensjonen, har jeg lagt inn spørsmål om makt-avmakt i studien. Denne studien viser oss nettopp hvor stor betydningen av det å bli møtt på en god måte som menneske har når det gjelder opplevelsen av brukermedvirkning. Den viser oss videre at barnevernsarbeid fremdeles er møtet mellom enkeltpersoner, og at skifte av saksbehandler kan ha stor betydning for hvordan samarbeidet oppleves. Det ser for meg ut som om beslutningsstrukturen er mindre viktig for disse seks intervjuede enn opplevelsen av anerkjennelse og respekt. Da sier jeg ”ja takk begge deler”. Det er viktig å legge opp til en beslutningsstrukturell tydelighet, og samtidig ivareta den menneskelige dimensjonen. Nettopp en slik strukturell tydelighet kan være med på å signalisere respekt overfor brukerne!

6 Analyse 2: Kommunikativ beslutningsfatning / ”prosedyreperspektivet”

Analyse 2 tar for seg intervjuene opp mot kommunikativ beslutningsfatning, med prosedyreperspektivet som et konkret rammeverk. Jeg starter dette analysekapitlet med funnene omkring ”nettverksmodellen” som undersøkelsesmetode fordi denne modellen er spesiell med hensyn til åpen kommunikasjon. Jeg ønsker å se hvordan disse seks familiene opplevde nettverksmodellen som undersøkelsesmetode. Videre går jeg inn på Skivenes sitt prosedyreperspektiv, og ser på kravene hun legger til grunn for brukermedvirkning (1997). Er ”prosedyreperspektivets” prosedyrekrav fulgt i disse seks sakene, slik at reell brukermedvirkning har funnet sted? Jeg avslutter dette kapitlet med en presentasjon av barnas medvirkning i disse seks sakene, og velger derfor å kalle avsnittet for ”barnets stemme.”

6.1 Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet

Jeg har i kapittel 2 kort beskrevet denne undersøkelsesmodellen som er prøvd ut av den undersøkte kommunen. (For mer informasjon om denne undersøkelsesmodellen, se vedlegg.) Det som er spesielt med denne modellen til forskjell fra tradisjonelt undersøkelsesarbeid, er at innhenting av informasjon skjer i ”det åpne rom”, på den måten at familien hører på når sentrale instanser intervjues av barneverntjenesten. Denne modellen er særlig interessant i lys av kommunikativ beslutningsteori og ”prosedyreperspektivet” (Eriksen og Skivenes, 1997), fordi modellens utforming har flere av de sentrale elementene til de nevnte kommunikasjonsteoriene. Oppsummert så har ”nettverksmodellen” og ”prosedyreperspektivet” det til felles at det legges vekt på å inkludere de berørte parter, at partene skal møtes, og at det er viktig å diskutere saken sammen. Innledningsvis argumenterte jeg for mer differensierte undersøkelsesmetoder, fordi barnevernet må ha flere bein å stå på i dette viktige utredningsarbeidet, til forskjell fra å ha en ”plankekjøringsmodell” som brukes i alle saker. Nettverksmodellen benyttes i denne undersøkelsen som grunnlag for å studere brukermedvirkning i barnevernet, særlig i undersøkelsesfasen. Dersom jeg skulle analysert funnene mine kun innenfor rammene av denne modellen så ville analysen bli for snever. Det er imidlertid svært

interessant å se hva de intervjuede sier om sin erfaring med denne undersøkelsesmodellen som er anvendt, og hvordan modellen oppleves i et brukervedvigningsperspektiv, nettopp fordi den har flere elementer av kommunikasjonsteori enn den tradisjonelle undersøkelsesmodellen som er mest brukt i barneverntjenestene.

Den første som ble intervjuet sa ikke noe konkret om undersøkelsesmetoden som er anvendt. Det ser ut som det kun har vært en informant i undersøkelsen i tillegg til mor, og at denne instansen har fungert som støttespiller for henne i de samtalene som er gjennomført med barneverntjenesten. Intervjuobjekt nummer to har denne gang en positiv opplevelse av barnevernets undersøkelse, til forskjell fra en tidligere erfaring med undersøkelse etter tradisjonell modell som hun beskriver som en svært negativ erfaring. Hun relaterer ikke denne nye positive opplevelsen til nettverksmodellen, og beskriver overhodet ikke disse åpne møtene. Hun sier selv at saksbehandlerskifte er nøkkelen for denne positive endringen. Det kan i tillegg til dette tenkes at nettverksmodellen bidrar til at hun føler seg bedre ivaretatt. Intervju nummer tre omhandler heller ikke selve modellen, selv om den intervjuede i hovedsak sier seg fornøyd med undersøkelsesprosessen. Det kan virke som om barnevernet ikke gjennomførte undersøkelsen fullstendig etter nettverksmodellen, da denne damen beskriver at hun var alene på møter med barnevernet i starten, til tross for at skolen var med på å melde bekymring i saken. Derfor er det gjerne vanskelig for henne å si noe om modellen. Den fjerde som ble intervjuet er den av de intervjuede som er misfornøyd med undersøkelsen til barnevernet. Hun sier følgende om nettverksmodellen:

”Det møtet der han og jeg var sammen (melder), da fikk han ta opp tre sider med bekymringer og jeg fikk ikke si noe. Jeg kom igjen til neste møte, og da fikk jeg svare på alt, men da var ikke han der.” Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: *”Synes du det har vært vanskelig i forhold til de andre som også fikk snakke når du skulle være stille?”*
”Nei, ikke når det gjaldt skole og barnehage, det var helt greit. Vi har et åpent forhold og ordner opp etterhvert. Jeg synes det var greit å få det dokumentert fra dem at det jeg har sagt det har jeg sagt.”

Slik jeg tolker dette utsagnet så forstår denne moren modellens struktur og aksepterer strukturen, men synes det ble urettferdig at melder fikk presentere sin

sannhet/opplevelse av barnets situasjon uten at hun fikk anledning til å presentere sin versjon av virkeligheten til melder. Det virker som hun opplever møtene med de andre instansene som positive, fordi de støttet hennes opplevelse av situasjonen, og fordi hun er vant til en åpen dialog med skole og barnehage.

Den femte som ble intervjuet sier seg svært fornøyd med nettverksmodellen i undersøkelsen. Slik begrunner hun dette:

Jeg skulle bare observere og høre, det var helt klart. Det er klart at det ikke er så lett å la være å si noe, jeg begynte å diskutere med rektor, vi har en veldig god tone, og da sa de at jeg bare skulle la ham snakke.” Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: ”Var det greit?” ”Jada, det var helt greit. Jeg synes det var veldig greit å høre selv hva de sa. Da slipper du å lese referatet å lure på hva som egentlig ble sagt. Ble det sagt noe mer og så videre, det kan jo bli litt slurvete når folk ikke er tilstede. Jeg tenker det ble litt mer seriøst nå jeg var der, at de kunne ikke bare rote seg ut på viddene.”

Jeg tolker hennes opplevelse av nettverksmodellens struktur som positiv. Hun ble engasjert, særlig under intervjuet av rektor, men forstår at hun skal være stille. Det virker videre som hun opplever åpenheten, det at hun er tilstede under intervjuene som en sikkerhet for informasjonsflyten og ryddigheten i saken. Hun får da vite alt ordrett uten å måtte forholde seg til et referat som gjerne utelater viktig informasjon, og hun mener hennes tilstedeværelse skjerper de som blir intervjuet til å ordlegge seg presist og ryddig. Etter min mening bygger dette utsagnet opp om nettverksmodellen som myndiggjørende sett opp mot tradisjonell undersøkelsesmetodikk hvor familien ikke har samme mulighet for innsyn i informasjonsinnhentingsprosessen. Den sjette som ble intervjuet sier følgende om sin erfaring med nettverksmodellen i undersøkelsesfasen:

”Jeg var jo med på alle møtene, og satt og hørte på. Jeg tror ikke det var noen som snakket annerledes enn hvis jeg ikke hørte på, det var jo det jeg var litt redd for, at det skulle hemme dem i å fortelle det de egentlig ville gjøre. Men det tviler jeg på, for det var endel ting de sa som de ikke hadde sagt hvis de hadde tenkt sånn. Da får du en følelse av at de faktisk sier det de vil si.”

Oppsummert så virker det som om selve nettversmodellen som metode ikke har gjort ”skjellsettende” inntrykk på de intervjuede, da kun tre av seks sier noe om modellen på spørsmål. En av de intervjuede har blandete følelser overfor metoden, en av de intervjuede ser på metodikken som en klar fordel når det kommer til innsyn i prosessen, og en av de intervjuede var redd for at hans tilstedeværelse skulle hemme den som ble intervjuet, men mener selv at dette ikke var tilfelle.

6.2 Prosedyreperspektivet – fra objekt til subjekt

Nå har jeg sett på materiale mitt opp mot Backe-Hansens beslutningsmodell for barnevernsarbeid (1995). Denne modellen er etter min mening god på struktur, men vektlegger kommunikative prosesser i liten grad. Det virker som om denne modellens ideal er at barnevernet står for problemdefinisjon, utredning av alternativer løsningsforslag, bestemmer aktuelt løsningsalternativ, og sette opp en plan for måloppnåelse. Dette arbeidet blir så presenterte for familien. Jeg har i min analyse sett på familienes bevissthet og innsyn i barnevernets beslutningsprosess etter Backe-Hansens modell. Jeg synes imidlertid ikke at det er godt nok at familiene er kjent med dette beslutningsarbeidet i et brukermedvirkningsperspektiv. Fra å være et objekt for barnevernet, bør familiene få subjektstatus i beslutningsarbeidet. Da er kommunikativ beslutningsfatning en teoretisk vinkling som kan bidra til myndiggjøring og opplevelsen av seg selv som subjekt. Her ligger fokuset i en intersubjektivitet som dannes mellom flere personer som inngår i et kommunikasjonsforhold. Til forskjell fra Backe-Hansens beslutningsmodell som understreker betydningen av at barnevernet utarbeider en problemdefinisjon, så sier dette perspektivet at de involverte aktørene forsøker å komme frem til en enighet og en gjensidig forståelse av hvordan de skal tolke en situasjon. Videre må valgalternativene kartlegges i felleskap, og prosessen rundt hvordan fatte en beslutning klargjøres. Denne prosessen må ikke være lukket slik at bare involverte aktører som får innsyn, den må og kunne stå seg mot offentlig innsyn og debatt dersom den konkrete saken blir brukt som eksempel. Som vi har sett under analyse 1, så oppleves beslutningsstrukturen som relativt utydelig i de sakene som er undersøkt. Som sagt så er det mulig barneverntjenesten har en tydelig struktur på beslutningsprosessen i ”det lukkede rom”, det vil si innad på kontorene. Den kommunikative modellen ser ikke på beslutningsprosesser i ”det lukkede rom” som godt nok i et demokrati. Det som er

interessant i mitt materiale er at hovedinntrykket av intervjuene er at fem av seks føler de har medvirket i undersøkelsen på en grei måte. Hva er det som gjør det?

Jeg vil videre bruke Marit Skivenes sitt prosedyreperspektiv for å se om dette perspektivet kan gi oss svar på overnevnte spørsmål (1997). Hun skisserer fire generelle prosedyrer/betingelser som må ligge til grunn for at brukermedvirkning skal ivaretas i en beslutningsprosess. Jeg tar videre for meg disse fire betingelsene og analyserer materialet fra undersøkelsen opp mot dette perspektivet. Prosedyreperspektivet kan plasseres innenfor en kommunikativ beslutningsmodell.

6.2.1 Er familiene inkludert i beslutningsprosessen?

Har familiene fått informasjon om mulige tiltak, slik at de kan få dannet seg egne meninger? Jeg har selv erfaring fra arbeid i barneverntjenesten og vet at det ikke er enkelt å få oversikt over tjenestetilbudet, verken som ansatt eller bruker.

Barneverntjenesten har ikke tradisjon for å lage samlebrosjyre over alle aktuelle tiltak, og så gå i dialog med familiene om hvilke tiltak de finner best egnet til å imøtekomme situasjonen. Skivenes mener at en oversikt over spekteret av tjenester og muligheter innenfor den aktuelle hjelpetjeneste er en av forutsetningene for å oppnå brukermedvirkning (1997). Til forskjell fra Backe-Hansens beslutningsmodell hvor barnevernet skal utrede et begrenset antall løsningsalternativer, så sier dette perspektivet at en oversikt over alle muligheter bør "legges ut" til familiene som har kontakt med barnevernet. Opplevde de intervjuede familiene at de fikk informasjon om mulige tiltak slik at de kunne danne seg egne meninger?

Den første som ble intervjuet sier ingenting om dette. Hun er fornøyd med opplevelsen av egen medvirkning i saken, men ut fra intervjuet så virker det ikke som hun har fått informasjon om spekteret av tiltak i barneverntjenesten. Hun fikk imidlertid et tiltak hun er svært fornøyd med. Intervjuobjekt nummer to sier heller ingenting om at hun har fått informasjon om ulike tiltak. Det ble iverksatt ansvarsgruppe, noe som familien var fornøyd med. Den intervjuede sier at det var ungdommen det sto på som ikke ville ha kontakt med barneverntjenesten.

Det tredje intervjuet sier oss noe om barneverntjenestens informasjon om muligheter ut til familiene:

Spørsmål fra intervjuer: ”Har du fått god informasjon om hva som kunne vært gjort underveis, hvilke tiltak som kunne vært satt inn?” ”*Ja, det har vi jo diskutert litt. Ungen min føler han er bestemmende for det som skjer, når han sier nei så har han en type kontroll.*”

Her sier mor at hun har fått litt informasjon om tiltak som kunne vært satt inn, det vil si *litt* oversikt over tjenestetilbudet til barnevernet. Er *litt* godt nok? Når det gjelder betingelser for å oppnå reell brukermedvirkning i barnevernet så sier prosedyreperspektivet at *litt* ikke er godt nok. For å kunne danne seg egne meninger må man ha oversikten, ellers kan de involverte stå uten viktig informasjon og dermed ikke ha grunnlag for å danne seg gode meninger. Den fjerde som ble intervjuet sitter med en negativ opplevelse av egen medvirkning i barnevernesaken. På lignende spørsmål som stilt ovenfor vedrørende informasjon om tjenestetilbudet, så svarer hun følgende:

”I liten grad. Jeg spurte og fikk sånn halvveis svar.”

Den femte som ble intervjuet sier ingenting om at hun fikk en oversikt over tjenestetilbudet til barnevernet. Hun sier at de fikk tilbud om et konkret tiltak, i tillegg til at det ble dannet ansvarsgruppe. Dette konkrete tiltaket hadde hun tidligere hørt snakk om på BUP, og følte derfor at tiltaket kunne være et godt tiltak for familien. De takket ja til tilbudet.

Den siste i intervjurekken sier seg svært fornøyd med egen og ungdommens opplevelse av medvirkning i barnevernsaken. Han sier han har fått god informasjon underveis, men sier ingenting om en oversikt over mulige tiltak.

Oppsummert så virker det som barneverntjenesten har lagt liten vekt å informere disse seks familiene om spekteret av tjenester som finnes eller kan iverksettes etter lov om barneverntjenester.

6.2.2 Har familiene fått utrykke sine meninger og fått hørt de andres meninger?

Denne meningsutvekslingsprosessen er viktig for å kunne utvide eget syn og eventuelt endre ståsted. Det er dette Habermas referer til som deliberative prosesser, at der er mulighet for bevegelse. For å kunne delta i en slik meningsutveksling med forvaltningen, her barnevernet, så er det krav om reelle møteplasser.

Jeg deler denne delanalysen inn i to ”bolker” hvor jeg først tar for meg familienes mulighet til å utrykke egne meninger og høre barnevernets/andre hjelpeinstansers meninger. Deretter ser jeg på møteplassene hvor dialogene har funnet sted.

I intervju nummer en sier den intervjuede at hun synes barnevernet var imøtekommende på første møtet. På spørsmål om hvordan hun merket at de var imøtekommende så svarte hun: *”De hørte på det jeg sa.”* Hun fikk med andre ord utrykke meningene sine. Hun gjentar akkurat samme setning når hun forklarer hvorfor hun synes hun ble møtt med respekt, og på spørsmål om hva hun synes er det viktigste med hensyn til medvirkning i egen sak, så sier hun: *”At de hører på det jeg har og si, og at de viser meg respekt”*. Det å få utrykke meningene sine mens barnevernet lytter, oppleves som et viktig element når det gjelder brukermedvirkning for denne damen. Intervjuobjekt nummer to har en generell positiv opplevelse av denne undersøkelsen til forskjell fra en tidligere undersøkelse som opplevdes som krenkende. På spørsmål om hva som skal til for at hun føler at hun er tatt med i egen sak, så svarer hun: *”Noen som hører på meg og som oppsummerer det som skjer.”* Selv om hun ikke sier konkret at hun har fått utrykke meningene sine, så sitter jeg igjen med inntrykket av at hun har formidlet seg tydelig til barneverntjenesten. Intervjuobjekt tre sier heller ikke noe konkret om det å få gitt uttrykk for meningene sine. Hun sitter igjen med inntrykket av et positivt møte med barneverntjenesten, og beskriver særlig det første møtet som godt. Hun sier:

”De forstår min problemstilling med han som ikke er villig til å ta imot hjelp selv.”

Hun har med andre ord fått utrykke sine meninger om situasjonen/problemstillingen.

Den fjerde som ble intervjuet er svært misfornøyd med sitt samarbeid med barneverntjenesten. Hun sier følgende om å få utrykke sine meninger:

”De hørte ikke på oss. De kverulerte hele tiden, og så sa de at sånn er det. Jeg har ingenting å legge skjul på og jeg sier sannheten, og mer kan jeg ikke gjøre.”

Hun følte ikke at hun ble hørt. Hun fikk sagt meningene sine, men opplevde at barnevernet ikke lyttet og var interessert i disse meningene. Helt mot slutten av intervjuet, når vi snakker om hvor fornøyd hun var med konklusjonen på undersøkelsessaken, da svarer hun følgende:

*”Konklusjonen ble jo at saken ble avsluttet”. Oppfølgende spørsmål fra intervjuer:
”Var du enig i det?” ”Jeg hadde jo fått sagt det jeg ville si.”*

Dette indikerer kanskje at hun egentlig fikk sagt meningene sine, men at hun ikke var fornøyd med hvordan barneverntjenesten håndterte meningene henne. Dette skal vi komme tilbake til i tredje betingelse for medvirkning etter prosedyreperspektivet.

I det femte intervjuet sier ikke den intervjuede konkret at hun har fått sagt sin mening, men det gjennomsyrrer hele intervjuet at hun anser det å si sin mening som en selvfølge, og at hun har sagt meningene sine i denne undersøkelsen. Hun sier at barnevernet i første møtet var hyggelige og lurte på hva som foregikk. Dette tolker jeg dithen at barnevernet etterspurte familiens meninger om situasjonen. Det samme gjelder egentlig intervju seks, hvor den intervjuede er svært fornøyd med hele samarbeidsprosessen. Han sier følgende:

”Jeg bestemmer egentlig selv...Samtidig så har jo jeg gitt dem klar beskjed om at jeg trengte hjelp”.

Jeg tolker dette som et uttrykk for at han tydelig har sagt sin mening om hva som er problemet og hva han ønsker av bistand fra barneverntjenesten. Etter å ha lest grundig gjennom intervjuene så er jeg rimelig sikker på at barnevernet i disse sakene har gitt uttrykk for sine meninger, slik at familiene har muligheten til å endre sine meninger ved nye innspill. Med en av de intervjuede så snakker vi om dette å få ”dyttet” på seg barnevernets meninger. Slik er ordvekslingen:

”De har ikke prøvd å tre nedover hodet mitt ting, slik som andre instanser har en tendens til å gjøre”. Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: ”De har ikke dyttet på deg meningene sine?” ”De har jo det, ikke dyttet på men, de kommer med sitt, og jeg kommer med mitt, og så finner vi en konklusjon.”

Jeg synes dette er et godt eksempel på en meningsutveksling som må finne sted i deliberative prosesser, og overnevnte tilfredstillende etter min mening kravene til en meningsutveksling etter prosedyreperspektivet. Oppsummert så opplever disse familiene at de har fått muligheten til å uttrykke meningene sine.

Et krav som prosedyreperspektivet setter til dette at folk må få uttrykke meningene sine, er at der må være reelle møteplasser for å gi uttrykk for meningene sine, og til å høre andre involverte sine meninger. Min umiddelbare tanke når det gjelder reelle møteplasser mellom barneverntjeneste og familiene som har kontakt med barneverntjenesten, er at der alltid eksisterer slike møteplasser. I alle undersøkelser er det et eller flere møter mellom barnevern og familie. I mine seks undersøkelsessaker har det vært møtevirksomhet mellom barnevernet og familien. Jeg legger dette til grunn for videre analyse, og ser mer på hva familiene synes om de møteplassene som har vært, og familienes opplevelse av tilgjengelighet hos barnevernet. Et spørsmål jeg stilte var om familiene fikk være med på å bestemme møteplassene, for eksempel om møtet skulle holdes på barneverntjenestens kontor eller hjemme hos familiene. En av de intervjuede hadde kun samtaler hos barneverntjenesten og synes dette var ok, og en av familiene var ikke opptatt av selve møteplassene. De fire andre familiene satt alle pris på mulighetene til å kunne velge møteplass. To av de intervjuede hadde ønsket seg hjemmebesøk i større grad. De sier følgende:

”Det har jo vært greit her (barneverntjenestens kontor), men jeg hadde ikke likt hvis jeg traff kjentfolk her, og jeg hadde nok slappet mer av dersom de kom hjem til meg....Jeg føler at jeg ikke klarer å forklare meg helt når jeg kommer inn på deres kontor.”

”Jeg tenker, hvis de hadde lagt alt hjemme så ville vi hatt ham mye mer med (stefar til barnet)”.

Av ulike grunner hadde disse to satt pris på møteplass i hjemmet. Den første referer til maktforholdet mellom barneverntjenesten og henne, at barnevernets kontorer hemmer henne i å snakke. Den andre sier at barnets stefar ikke blir involvert i saken på samme måte når de må ut av huset på møter, og han da velger møtene bort. Dersom barnevernet kom hjem til dem, slik hun har erfaring med fra en annen hjelpeinstans, så hadde stefar automatisk blitt mer involvert i barnevernsaken. En annen setter imidlertid stor pris på å ha møtene et annet sted enn hjemme. Hun sier følgende:

”Det er greit å gå på et kontor for du får mer roen der. For når de kommer hjem så blir det litt feil, for du kan ikke si til bikkjer, unger og mann at UT. Hele tiden og bli avbrutt.”

To av de intervjuede sier at de synes det er bedre å ha møter ”over veien”. Det de da referer til er at barneverntjenesten i den undersøkte kommunen har et hovedkontor, og rett over gaten til hovedkontoret så har de et møterom. Begrunnelse for at det var bedre å ha møter her er at folk flest ikke vet at dette er barneverntjenestens lokaler og at det derfor ikke er så flaut å gå inn dit. Dette viser oss at det fremdeles oppleves som skamfullt for enkelte å oppsøke barnevernets kontorer.

Et tema som går igjen i alle intervjuene er at familiene setter pris på at saksbehandlerne understreker at ”det er bare til å ta kontakt dersom det er noe”. Som en sier ”det er viktig at jeg kan ta opp telefonen”. En av de intervjuede sier at telefontilgjengeligheten er avgjørende i saken, fordi ungdommen selv holder kontakt med barneverntjenesten ved å ringe saksbehandleren sin ved behov, gjerne flere ganger i uken. Dette viser oss at det finnes andre møteplasser enn det å møtes ansikt til ansikt, og at telefonsamtaler faktisk kan være en reell og viktig møteplass. To av de intervjuede sier at de hadde satt pris på at barneverntjenesten ringte for å spørre hvordan det går med familien, noe de ikke har opplevd.

Oppsummert viser studien min at barneverntjenesten har reelle møteplasser hvor familiene har anledning til å uttrykke meningene sine, samt høre barneverntjenestens meninger. Barneverntjenesten har praksis for å ha møter med familien både på barneverntjenestens kontor, og hjemme hos familiene. Studien min viser at hvilke møteplass som kjennes mest riktig varierer fra familie til familie, og at

barneverntjenesten kanskje i større grad kan etterspørre hvilke møtesteder den enkelte familien mener best legger tilrette for meningsutveksling, som er et viktig element for å ivareta brukermedvirkning. Det var stor grad av enighet blant de familiene som her er intervjuet at barneverntjenestens telefontilgjengelighet er riktig og viktig, og at de setter pris på at barneverntjenesten ringer for å høre hvordan familien har det. De sier med andre ord at telefonsamtaler en viktig møteplass.

6.2.3 Er familienes meninger tatt på alvor?

Prosedyreperspektivet sier videre at når familiene har kommet frem med meningene sine, så må disse meningene tas på alvor av forvaltningen. Som vi ser overfor så opplever alle som er intervjuet at de har fått sagt meningene sine. Prosedyreperspektivet hevder at det ikke er nok at folk får sagt meningene sine for å ivareta reell brukermedvirkning, disse meningene må også tas på alvor. Hvordan opplevde disse seks intervjuede at meningene deres ble håndtert av barneverntjenesten?

Den første i intervjurekken sier følgende:

”Jeg har blitt tatt med hele tiden, og føler jeg har fått sagt det jeg ville si. Jeg har jo ikke hatt så mye kontakt med barnevernet, men på de møtene som vi har hatt så føler jeg at jeg er tatt på alvor.”

Intervjuobjekt nummer to har en positiv opplevelse av denne undersøkelsen, til forskjell fra en tidligere undersøkelse. Hun sier at forrige undersøkelse opplevde hun å ikke bli tatt på alvor, at barnevernets meninger var mer betydningsfulle enn hennes meninger. Nå sier hun at hun føler seg godt mottatt, at hun har sagt meningene sine, og at hun blir behandlet som *”en lik voksen”*, at hun ikke blir sett ned på, *”det at jeg føler jeg betyr noe”*. Jeg sitter igjen med et inntrykk av at hun i denne undersøkelsen opplevde at meningene hennes ble tatt på alvor, og at det utgjør mye av forskjellen fra forrige undersøkelse som ble opplevd som svært negativ.

Den tredje som ble intervjuet sier at hun ble godt mottatt av barnevernet. Hun sitter igjen med en positiv opplevelse, til tross for en følelse av at ingenting har forandret seg, ingenting nytter. Hun sier at barnevernet lyttet til det hun hadde og si: *”De forstår min*

problemstilling med han som ikke er villig til å ta imot hjelp selv". Jeg tolker dette utsagnet dithen at hun har fått sagt meningene sine, og at barnevernet har tatt hennes meninger og opplevelse av situasjonen på alvor.

Den fjerde i intervjurekken er misfornøyd med kontakten hun har med barnevernet. Hun sier følgende om dette å bli tatt på alvor av forvaltningen:

"Ingen tar meg på alvor før jeg enten har barnehage, lege, psykologer eller noen med meg.. Når de sier det så skriver de det ned og tar det på alvor, men når jeg har vært på møter og sier det samme så blåser de det bare vekk".

Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: "Så du alene har ikke opplevd at du har vært like viktig?" "Nei, jeg har en følelse av at jeg ikke blir tatt på alvor, at jeg ikke kjenner ungene mine."

Dette gjennomsyrrer intervjuet, og hennes manglende opplevelse av å bli tatt på alvor av barneverntjenesten er en av hovedgrunnene til hennes negative opplevelse av brukermedvirkning i saken. Hun beskriver imidlertid en forandring i saken ved bytte av saksbehandler, som gjorde at hun følte hun ble tatt mer på alvor. Hun sier følgende:

"Det kom en annen inn i bildet, og han fikk hun damen til å se det på litt andre måter, og da følte jeg at jeg ble tatt litt mer på alvor. .Han så litt min vei og samtidig kom han med forslag om at kanskje du skulle gjort det på en annen måte, kanskje du kan prøve dette en stund."

Her beskriver den intervjuede et vendepunkt i saken når det gjelder at meningene hennes ble tatt på alvor. Det hun beskriver er interessant, fordi vi gjerne kan tro at hun opplevde å ikke bli tatt på alvor av barnevernet fordi de ikke var enige i hennes meninger. Det er ikke det hun beskriver ovenfor, snarere tvert imot. Denne nye saksbehandleren sier ikke at alt hun gjør er flott, han kommer tvert imot med nye forslag. Det som gjør at hun føler seg mer tatt på alvor, er at han "ser hennes vei". Jeg tolker dette som at han tar meningene hennes på alvor, og er villig til å diskutere disse. Det hun beskrev fra kontakten tidligere i prosessen er en opplevelse av at saksbehandlerne kverulerte med henne, og at dette var slitsomt, at hun følte de ikke tok

henne på alvor. Hun beskriver også flere ganger i intervjuet opplevelsen av at andre i hjelpeapparatet blir tatt mer på alvor enn henne.

Den femte som ble intervjuet sier ikke noe konkret om at hun følte meningene hennes ble tatt på alvor av barneverntjenesten, men hun beskriver barneverntjenesten som åpen for meningene hennes og interessert i dem. Videre virker det for meg som at hun tar det som en selvfølge at barnevernet skal ta meningene hennes på alvor, og at hun ikke har opplevd noe annet i denne undersøkelsen. Hun sier: *”Jeg synes egentlig at jeg er godt ivaretatt”*.

Den siste i intervjurekken beskriver den kontakten han har hatt med barnevernet som ”suveren”. Han sier at skuldrene datt ned i løpet av første møtet, og at han opplever seg og saksbehandler som et team. Han sier:

”Det har vært meg og saksbehandler på et lag, og så har vi kjempet for å få skole og PPT til å forstå problemet vårt.”

Jeg tolker dette dithen at han har en god opplevelse av å bli tatt på alvor av barneverntjenesten! Oppsummert så er fem av seks familier rimelig fornøyd med hvordan meningene deres er ivaretatt av barneverntjenesten i disse undersøkelsessakene.

6.2.4 Har familien fått informasjon om beslutningene som er fattet, og forklaring på hvorfor denne beslutningen ble valgt?

Ingen av de intervjuede sier seg helt uenig i barneverntjenestens konklusjon i undersøkelsessaken. Fire sier at det egentlig ikke var så mye barneverntjenesten kunne hjelpe dem med. Tre av de intervjuede begrunnet dette med at ungdommene deres ikke vil ha hjelp, og at det derfor ikke er så mye barneverntjenesten har å stille opp med. En av de tre sa at den hjelpen de hadde fått hadde ført til en endring i familien som gjorde at det nå går bedre med ungdommen. En av de intervjuede sa at det var strukturelle forhold som barneverntjenesten ikke rådde over som var årsak til problemene hennes, og at det derfor var begrenset hva barneverntjenesten kunne bidra med. Alle disse tre sa seg imidlertid fornøyd med beslutningene som ble fattet av barneverntjenesten. Alle seks har fått informasjon om beslutningene som var fattet, men det ser ut til at

informasjon med hensyn til hvorfor akkurat denne beslutningen ble fattet ikke er like godt kommunisert. Her er noen av utsagnene som bekrefter denne tolkningen:

Spørsmål fra intervjuer: ”Når det gjelder konklusjonen på undersøkelsen, var du enig i den?” ”*Enig og enig. Vi kom jo egentlig ikke frem til noe bortsett fra ...tiltak, men det var min tilbakemelding som avgjorde*”.

Her ser det for meg ut som den intervjuede har fått et tilbud om tiltak, og ikke helt forstår hvorfor dette er det tilbudet som ble anbefalt. Hun sier selv hun kan bestemme om hun vil ha dette tiltaket, men det ser ikke ut som hun ser hva tiltaket kan bidra med. En annen beskriver manglende informasjon om hvorfor akkurat dette tiltaket ble anbefalt på følgende måte:

”BUP hadde jo nevnt...tiltak, så da barnevernet nevnte det samme så var det greit.”

I denne saken så kan barnevernet ha sagt noe om hvorfor de anbefaler akkurat dette tiltaket, og har valgt andre alternativer bort, men det virker for meg som om de har fått dette alternativet presentert og takker ja fordi de også har hørt BUP snakke om tiltaket tidligere og dette gjør tiltaket mer troverdig.

En av de intervjuede sier at hun tror saken er avsluttet men at hun egentlig ikke vet. Hun sier at *”det hadde jo vært litt greit å vite det.”*

Flere av de intervjuede sier at det å få papirer tilsendt er en trygghet for dem når det gjelder å ha oversikt/informasjon i egen sak. Da referer de sikkert til referater fra møter, eventuelt tiltaksplan, og vedtak om tiltak. Alle tiltak som fattes av barneverntjenesten skal følges av et skriftlig vedtak med begrunnelse av hvorfor dette tiltaket blir iverksatt. Det er da vanlig praksis hos barneverntjenesten å skrive noe om hvorfor man har tro på at dette tiltaket kan avhjelpe den aktuelle situasjonen til barnet/familien. Dette må vi anta foreligger også i disse sakene. Oppsummert så virker det som barnevernet i disse sakene har gitt god informasjon om hvilke beslutninger som er fattet. I et brukermedvirkningsperspektiv, med bakgrunn i prosedyreperspektivet, så kunne barneverntjenesten i disse sakene kommunisert tydeligere til familiene hvilket spekter av tjenester som finnes og hvorfor akkurat dette tiltaket blir anbefalt i denne saken.

6.3 ”Barnets stemme” / barnets opplevelse av brukermedvirkning

Når det gjelder brukermedvirkning innenfor barnevernet så kompliseres begrepet ved at både barn og voksne er brukere av samme tjeneste. Det er ikke alltid samsvarende interesser mellom barn og foreldre i en barnevernsak og derfor er det sentralt å høre hva barna i de seks undersøkte sakene synes om deres medvirkning i disse sakene. Siden studien min baserer seg på intervju av voksne, ble intervjuguiden utformet for å ivareta barneperspektivet. De voksne fikk derfor spørsmål om hvordan barna deres opplevde sin medvirkning i saken. Spørsmål til de voksne kan til en viss grad ivareta barneperspektivet, men det er viktig å ha overnevnte skille i bakhodet, nemlig det faktum at barn og voksne kan ha ulike interesser i samme sak og dermed også ulik oppfatning av situasjonen. Derfor trenger ikke utsagnene til intervjuobjektene være de samme som barna selv hadde kommet med. Jeg velger likevel å anta at foreldrene i stor grad kjenner barnas opplevelse.

I denne undersøkelsen ble seks voksne intervjuet som alle hadde deltatt i en undersøkelsessak etter lov om barneverntjenester i løpet av en et og et halvt års periode. Disse seks voksne hadde tilsammen syv barn som ble omfattet av en undersøkelse. Noen av disse syv barna har søsken, men situasjonen til disse andre barna ble ikke undersøkt av barneverntjenesten på dette tidspunkt. To av de undersøkte barna er i førskolealder, et av barna er i småskolealder, og de fire andre barna er ungdom over 14 år.

I et av intervjuene, hvor barnet er i førskolealder, kan det se ut som om barnet ikke har vært involvert i undersøkelsen på andre måter enn at den voksne har fremmet barnets interesser. Barnevernet har ikke møtt barnet, og ikke innhentet informasjon vedrørende barnet fra andre enn foreldrene.

I det andre intervjuet hvor barna er i førskole- og småskolealder beskriver den voksne at barnevernet har vært på hjemmebesøk for å blant annet snakke med barna:

”De har vært hjemme, men den ene er jo mer flau enn den andre, så de sier ikke så mye når det er fremmede på besøk”.

På spørsmål om det var andre måter barna kunne blitt inkludert på så svarer den voksne at det er det nok, uten at hun helt ser hvilke andre måter. Det ser ut som om barnevernet ikke har fått barna i tale, og at barnas medvirkning derfor blir forsøkt ivaretatt ved innhenting av informasjon fra barnehage og skole. Mor kan ikke si noe om hvordan barna har opplevd medvirkning i saken, da barna ikke har vært involvert på andre måter enn via voksne i nettverket. Når det gjelder ungdom er saken en annen. De fire ungdommene som omfattes av denne undersøkelsen har alle, ut fra de voksnes synsvinkel, blitt involvert og inkludert i undersøkelsen. Dette sier de voksne om ungdommenes inkludering, i de ulike sakene:

”Han har litt kontakt med de (barnevernet), for det ble lagt opp til en sånn fellesgruppe. Jeg har vært på noe og han har vært på noe..Jeg holdt meg litt i bakgrunnen fordi det var viktig for nn at han tok ansvar i eget liv, at ikke alle bare serverer ham, men at han må gjøre ting selv. Så det var han som måtte ha mest kontakt med de som skulle hjelpe.”

Spørsmål fra intervjuer: ”Hvordan føler han at han har blitt mottatt av barnevernet, kan du si noe om det?” *”Nei, han skjønner ikke sjøl at han har et problem, det er der alt ligger. Han har ikke vært så medgjørlig”.*

Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: ”Så han føler at de kommer inn og skal bestemme?” *”Ja. Eller bestemme og bestemme, kanskje prøve å rettlede ham.”*

Spørsmål fra intervjuer: ” Hvordan opplevde han at hans meninger ble håndtert av barnevernet?” *”Jeg tror nok at han opplevde det som ok. At okey, vi får se hvordan det går. Tror han opplevde det greit, han kom med et konkret krav, de svarte på det, og det var ikke vanskelig for ham å akseptere.”*

Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: ”Hvordan føler ungdommen han er ivaretatt i dette, blitt snakket med etc, vet du noe om det?”

”Han synes det er tull at de voksne skal snakke så mye sammen, han synes at de har snakket for lite med ham, og han liker ikke når vi snakker om ham.

Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: ”Så han føler ikke han har vært med og deltatt i saken slik han ønsket?” *”Nei han føler seg nok litt tilsidesatt, at det er på en måte vi som har noe på gang. Men de snakket med ham i undersøkelsen.”*

Ny sak: Spørsmål fra intervjuer: ”Hvis noen spurte gutten hva han synes om hvordan han ble tatt imot av barnevernet, hva ville han sagt da?” *Han hadde vel sagt at han synes det var helt flott. I begynnelsen så fikk han jo litt sånn wow, hva skal jeg her? Men jeg tror det forsvant fort hos ham og.*” Oppfølgende spørsmål fra intervjuer: ”Hva var det ved barnevernet som gjorde at det forsvant?” *”De snakket med ham, ikke bare med meg. Han fikk lov til på en måte å bestemme selv hvordan dette skulle foregå.”*

Oppsummert så ser det ut som om barnevernet har hatt en intensjon om å høre ”barnets stemme” i alle sakene på den måten at de har hatt ”barnets beste” som målsetning i undersøkelsen. I den ene saken med lite barn, hvor all informasjon om barnet kommer fra mor, kan være en sårbar brukervedvirkningssituasjon for barnet. Barnet er prisgitt mors beskrivelse av situasjonen, og barnevernet har ikke forsøkt å hente ut informasjon fra barnet selv tilpasset barnets alder og modenhetsnivå. Det var imidlertid mor selv som søkte hjelp hos barneverntjenesten, og ingen andre meldte bekymring for barnets omsorgssituasjon. Dette kan være en indikasjon på at barnet har det bra, at det kun er mor som trenger støtte til å håndtere situasjonen, men vi må konkludere med at brukervedvirkningsperspektivet for dette barnet har vært fraværende i denne undersøkelsessaken. I den andre saken hvor barna var små, ser det ut som om barnevernet ”ga opp” å ha direkte kontakt med barna når barna ikke selv snakket i kontakt med barnevernet. Her har barnevernet hørt ulike vurderinger av barnas situasjon fra eksempelvis barnehage og skole, og på den måten sikret en større ivaretagelse av barnas stemmer enn kun å forholde seg til den voksne. Barnas direkte medvirkning i saken vil derimot ikke tilfredstille noen av kravene til prosedyreperspektivet. De fire ungdommene som er involvert har alle deltatt i undersøkelsessaken. Som vi ser ovenfor så er ungdommenes opplevelse av medvirkning (beskrevet av den voksne) varierende. Det virker som et problem for medvirkningen at ungdom og barnevernet/foreldrene ikke er enige i problemdefinisjonen, at ungdommen ikke involverer seg for det ikke er han som ønsker forandring i saken. Det kan i tre av sakene se ut som om foreldrenes ønske om endring er større enn ungdommens, og at foreldrene vil at barnevernet skal ”snakke ungdommen til rette”. Den ene av disse ungdommene synes ikke at han har deltatt nok i saken, at de voksnes grad av involvering er for stor i forhold til hans ”eierskap” i saken. Den siste beskrivelsen av opplevelse av brukervedvirkning høres for meg ut som den saken med størst grad av reell

brukermedvirkning. Denne ungdommen føler seg godt ivaretatt, og føler stor grad av kontroll i egen sak. Oppsummert så ser det ut som om brukermedvirkningen er bedre ivaretatt når det gjelder de voksne enn barna i undersøkelsen. Det ser også ut som om graden av medvirkning avhenger av alder, hvor det yngste barnets stemme ikke er hørt, mens ungdommene i varierende grad blir inkludert i saken.

6.4 Oppsummering av analyse 2

I dette kapitlet går jeg et steg videre når det gjelder brukermedvirkning. I forrige analysekapittel så vi viktigheten av en tydelig beslutningsstruktur kommunisert ut til brukerne, og betydningen av mellommenneskelige forhold når det gjelder brukermedvirkning. I dette analysekapitlet legger jeg til grunn at en tydelig kommunisert beslutningsstruktur i seg selv ikke er nok for å ivareta brukermedvirkning i barnevernets undersøkelse. Det er ikke nok at brukerne blir møtt som objekter, som passivt får informasjon om hvordan barnevernet vil utforme og gjennomføre undersøkelsesarbeidet. For å ivareta brukermedvirkning må brukerne møtes som subjekter i egen sak. Jeg legger kommunikativ beslutningsfatning til grunn for å ivareta denne subjektstatusen til brukerne. Det er ikke nok med en god beslutningsstruktur, brukerne må delta i selve beslutningsprosessens ulike stadier. Jeg har valgt Marit Skivenes sitt prosedyreperspektiv som et evalueringsverktøy for å se om brukerne har medvirket som subjekter i disse seks sakene (1997). "Nettverksmodellen", som er rammen for studien, bidrar etter min mening til å fremme en åpen beslutningsprosess i undersøkelsen, ved at informasjon i saken kommuniseres åpent også for familiene det angår.

Oppsummert, så viser studien min at "nettverksmodellen" i seg selv ikke har vært mest betydningsfull for de seks familiene som er intervjuet. Kun en av disse seks har erfart en undersøkelse etter tradisjonell metodikk, og da er det gjerne ikke så rart at de andre fem ikke er særlig opptatt av selve undersøkelsesmetoden. Det som fremkommer om selve modellen, er at en av de intervjuede opplever det som urettferdig at hun må sitte stille i et møte og høre melderens versjon, uten at melder får høre hennes versjon av situasjonen i et tilsvarende møte. To av de intervjuede setter pris på den åpenheten modellen fremmer, at de får høre hva andre instanser sier til barnevernet. En av de intervjuede har

vært redd for at denne åpenheten skal virke hemmende på informasjonen, men sitter igjen med en følelse av at dette ikke har vært tilfelle. Personlig, så sitter jeg igjen med en positiv holdning til denne modellen, etter å ha gjennomført studien. Dette fordi jeg mener ”nettverksmodellen” fremmer kommunikasjon til familiene, og forhindrer at undersøkelsen kun finner sted bak barnevernets ”lukkede dører”.

Prosedyreperspektivet skisserer fire generelle prosedyrer/betingelser som må foreligge for at brukermedvirkning ivaretas i en beslutningsprosess. Disse betingelsene er:

1. Familiene har fått informasjon om mulige tiltak, slik at de kan få dannet seg egne meninger.
2. Familiene har fått uttrykke sine meninger og fått høre de andres meninger. Her er reelle møteplasser et krav.
3. Familiens meninger er tatt på alvor.
4. Familiene har fått informasjon om beslutningene som er fattet, og forklaring på hvorfor denne beslutningen ble valgt.

Oppsummert så viser studien min at elementene i ”prosedyreperspektivet” er ivarettatt på følgende måte: Familiene sier de har fått informasjon underveis i prosessen, men synes ikke de har fått oversikt over mulige barnevernstiltak som har vært aktuelle i saken. Det virker som om barneverntjenesten har lagt liten vekt på å informere disse seks familiene om spekteret av tjenester som finnes. De har imidlertid fått tilbud om hjelpetiltak som de fleste har vært fornøyd med. Disse seks familiene opplever alle å ha fått muligheten til å uttrykke meningene sine! Studien min viser at barneverntjenesten har reelle møteplasser hvor familiene har anledning til å uttrykke meningene sine, samt høre barneverntjenestens meninger. Hvilke møteplasser som kjennes mest riktig varierer fra familie til familie. Barneverntjenesten kan i større grad etterspørre hvilke møtesteder den enkelte familie mener best legger tilrette for meningsutveksling. Jeg sitter igjen med et hovedinntrykk av at alle familiene opplever at meningene deres er tatt på alvor av barneverntjenesten i undersøkelsesprosessen. Alle seks familiene har fått informasjon om beslutningene som er fattet, men ikke alle opplever å ha fått begrunnelse for hvorfor akkurat denne beslutningen er fattet.

Når det gjelder å høre ”barnets stemme” i undersøkelsene så ser det ut som om barnevernet har en intensjon om å ivareta barneperspektivet. Det ser helt tydelig ut som

om graden av medvirkning øker med alder, hvor de minste barna er lite deltakende i sakene. Ungdommene derimot deltar i varierende grad.

7 Analyse 3: Brukermedvirkning i barnevernet

I dette kapitlet vil jeg drøfte brukermedvirkning i barnevernet generelt, med tendenser og dilemma knyttet til medvirkning i den kommunale barneverntjenesten. Etter denne diskusjonen følger en drøftning i lys av Skivenes sin presenterte problemstilling om det er ønskelig og formålstjenlig med brukermedvirkning i all saksbehandling i barneverntjenesten (1995). Avslutningsvis tar jeg for meg hva denne studien som nå er gjennomført forteller oss om brukermedvirkning i barnevernets beslutningsarbeid.

7.1 Brukermedvirkning i barnevernet

Det moderne barnevernet er preget av nye føringer. Et nytt syn på barn og barndom lar oss forstå barn som aktive medborgere, og et nytt og mer ydmykt syn på hva kunnskap er åpner for demokratiserende og deltakende prosesser i møte med familier (Omre, Schelderup, og Marthinsen, 2005:15). Vi ser et ideologisk skifte mot mer endringsfokuserete barnevernstiltak, det vil si tiltak som skal gjøre foreldrene til bedre foreldre for sine barn, og som primært settes inn i hjemmet for å forebygge plassering av barn utenfor hjemmet. Bergen kommune har eksempelvis et mål om at 30% av alle hjelpetiltak som settes inn av barneverntjenesten skal være endringsfokuserete tiltak. Jeg tror slike tiltak fremtvinger nye samarbeidsformer mellom barneverntjenesten og familiene, da barnevernet ikke lenger kan ha hovedfokus på utredninger og kompenserende hjelpetiltak. Nå må barnevernet gå i dialog med familiene om hva som skal til av ressurstilføring for å oppnå endring. I et brukermedvirknings- og myndiggjørende perspektiv så gir disse endringsfokuserete hjelpetiltakene familiene anledning til å komme i en annen posisjon til barnevernet enn den klassiske paternalistiske klientrollen.

Hyrve skisserer endel dilemma knyttet til økt brukerinnflytelse i barnevernet (2005). Et spørsmål han stiller er om brukermedvirkning i barnevernet tilslører de reelle maktforhold. Ut fra Hyrves erfaringer med meldingsmøter, som har mange lignende elementer med nettverksmodellen som her undersøkes, så avviser han at brukermedvirkning tilslører maktforholdene. Han sier at beslutningsprosessen gjerne blir mer kompleks og mindre oversiktlig ved å trekke inn brukerne mer aktivt, men at

ingen har monopol på sannheten. Jeg synes nettopp maktforholdet i barnevernet er svært interessant opp mot brukervedvirkning, for er medvirkningen reell eller gir de nye føringene og metodene et skinn av brukervedvirkning, et luftslott? Et vanlig argument mot brukervedvirkning er at barnevernet har så mye makt at det blir skinnendemokrati å snakke om at foreldrene og barna skal ha innflytelse, fordi barnevernets makt alltid vil være der, og at denne makten kan virke som riset bak speilet (Seim og Slettbo, 2007).

Et spørsmål kritikere av brukervedvirkning i barnevernet stiller, er om brukervedvirkning tilslører de reelle maktforholdene som eksisterer. Min studie viser at brukerne selv er klar over den makt og myndighet som ligger hos barneverntjenesten, og at brukerne ikke setter likhetstegn mellom brukervedvirkning og beslutningsmyndighet. Dette betyr at barneverntjenesten kan ende opp med vurderinger av barnets situasjon som foreldrene ikke er enige i, men at foreldrene til tross for dette sitter igjen med en opplevelse av reell brukervedvirkning i saksforløpet. Min oppfordring til barneverntjenesten er å tydeliggjøre maktforholdet i samarbeidet, ved å klargjøre barnevernets rammer, hvordan beslutningsprosessens forløp blir, og hvordan brukervedvirkning ivaretas i saken. Jeg har i denne studien hevdet at et vesentlig moment når det kommer til reell makt ligger i grad av innflytelse. Dette er etter min mening det sterkeste argumentet for brukervedvirkning i beslutningsprosesser. Skal medvirkning bli reell og ikke bare et skinn av medvirkning, så må brukernes innflytelse være reell.

Et hovedspørsmål å stille når det gjelder brukervedvirkning i barnevernet er om det faktisk er så stor grad av sammenfallende interesser mellom barn og foreldre som beslutningsprosessen i barneverntjenesten legger opp til. Forsker Karen Havnen referer til denne problemstillingen når hun finner at barneverntjenesten i Harstad gjorde en større innsats for å tilrettelegge for samarbeid og brukervedvirkning i bekymringssakene med hjelpetiltak enn i plasseringssakene. I plasseringssakene vektla barnevernet prinsippet om "barnets beste", og plasserte mot foreldrenes vilje. Hun sier at dette nettopp kan være brukervedvirkning ved at barnas interesser blir hørt og vektlagt (Havnen, 2004). I flertallet av sakene jeg har hatt i barnevernet så er det i stor grad sammenfallende interesser hos barn og foreldre, men det vil alltid være noen barnevernsaker hvor foreldrene ikke ivaretar barnas interesser / behov. Utfordringen for barnevernet er å fange opp de sakene hvor brukerinteressene ikke er sammenfallende.

Jeg mener at denne diskusjonen ikke er et argument mot brukermedvirkning i barneverntjenesten, men tvert imot et argument for større grad av brukermedvirkning i barnevernet. Dette fordi både barn og foreldres interesser best kan ivaretas dersom interessene er tydeliggjort overfor forvaltningen. For å fange opp de sakene hvor barnas interesser ikke blir hevdet av foreldrene, så er det uhyre viktig at barnevernet tar barna som brukere av tjenestene på alvor. Barna må inkluderes i saken på et tidlig tidspunkt, og denne deltakelsen må holdes levende i hele saksforløpet, nettopp for at barneverntjenesten skal kunne føre barnas sak. Utfordringen for barneverntjenesten er å bli god på barnesamtaler, og å tilpasse brukermedvirkningen til barnets alder og modenhet. Barnevernet kan ikke lenger drøfte hvorvidt barna skal inkluderes i saken eller ikke, men må drøfte på hvilken måte barna best kan inkluderes i beslutningsprosessen.

7.2 Brukermedvirkning i alle barnevernets oppgaver?

Marit Skivenes har utarbeidet ”prosedyreperspektivet” som skisserer endel krav til forvaltningen for at reell brukermedvirkning skal kunne finne sted. I tillegg til disse prosedyrekravene stiller Skivenes spørsmålet om brukermedvirkning er ønskelig i alle barnevernets oppgaver. Er det riktig bruk av tid og ressurser å gjennomføre brukermedvirkning i alle anliggender mellom individ og forvaltning? Hun besvarer selv spørsmålet på følgende måte: I barnevernet bør brukermedvirkning avgrenses til kun å gjelde vedtaksfatning i normative spørsmål (Skivenes, 2005). Dette betyr at konkrete ”kunnskapsspørsmål” til barneverntjenesten, for eksempel spørsmål om hvordan man sender en melding, kan besvares uten at barnevernet legger opp til medvirkning. Dette gjelder også søknader om konkrete hjelpetiltak som kan innvilges eller avslås med begrunnelse. Hun hevder også at mer terapeutiske hjelpetiltak som Marte-meo veiledning ikke behøver å legge tilrette for brukermedvirkning som beskrevet i ”prosedyreperspektivet”. Vedtaksfatning i normative spørsmål er ofte det som foregår i en undersøkelsessak etter lov om barneverntjenester. Noen melder en bekymring for barnet, og barneverntjenesten skal utrede og vurdere barnets situasjon opp mot behovet for hjelpetiltak, eventuelt omsorgsovertakelse. Disse spørsmålene er det Skivenes kaller normative spørsmål. Jeg er i hovedsak enig med Skivenes sin argumentasjon, men ser i praktisk barnevernsarbeid at disse spørsmålene ofte glir over i hverandre. Det er sjelden

barnevernet mottar søknader om konkrete hjelpetiltak som ikke også omfatter normative spørsmål. En søknad om fotballsko kan følges av diskusjonen omkring hva som er standarden på fritidsutstyr for barn i Norge i dag, og hvorfor det er viktig for akkurat dette barnet å ha det utstyret flertallet av barn som spiller fotball har. Her kan eksempelvis foreldrene hevde at dette barnet er sårbart for kommentarer fordi det tidligere har blitt mobbet. Også hjelpetiltak av en mer terapeutisk art, som for eksempel Marte-meo veiledning, kan vanskelig avgrenses fra normativ vedtaksfatning etter min mening. Dette fordi veileder/terapeut rapporterer tilbake til barneverntjenesten om metoden er egnet for familien, det vil si om de nyttiggjør seg veiledningen, som igjen får konsekvenser for barnevernsakens utvikling. På denne måten er mye av barnevernets arbeid knyttet opp mot normative spørsmål som får konsekvenser av vedtak som enten innvilger, forlenger eller avslutter et hjelpetiltak. Slik jeg ser det så bør barnevernet tilrettelegge for brukermedvirkning i de fleste spørsmål hvor brukerne ønsker dette, fordi store deler av barneverntjenestens fagutøvelse gir rammer for skjønn. Som eksempelet over viser så kan et barn få innvilget fotballsko, mens et annet barn får avslag på samme søknad. Mitt hovedpoeng er at barnevernet må finne en form for brukermedvirkning som ivaretar behovet for medvirkning, men som ikke blir for tid- og ressurskrevende for forvaltningen.

7.3 Ja til brukermedvirkning i barnevernets beslutningsarbeid – men hvordan?

Med bakgrunn i denne studien jeg nå har gjennomført så vil jeg hevde at brukermedvirkning i barnevernet både er ønskelig og mulig! Både barn, foreldre og forvaltningen kan bli mer treffsikre i tiltaksutformingene ved å samarbeide på en god måte. Dette utfordrer barnevernets syn på familienes egen kompetanse når det gjelder kunnskap og samarbeid med barnevernet.

Jeg har i denne studien intervjuet seks voksne om deres opplevelse av brukermedvirkning i barnevernets undersøkelsesfase, hvor viktige beslutninger foretas. Fokuset for studien avgrenser seg ikke kun til undersøkelsesarbeidet, men gjelder all beslutningsfatning i barneverntjenesten. Jeg har analysert funnene mine i lys av beslutningsteori og kommunikativ beslutningsfatning, med bruk av Backe-Hansens beslutningsmodell (1995) og Skivenes sitt ”prosedyreperspektiv” (1997).

Studien min viser oss at beslutningsstrukturen i disse seks sakene ikke ble kommunisert tydelig nok ut til brukerne. Mitt inntrykk er at større grad av brukermedvirkning ville funnet sted dersom beslutningsstrukturen var tydeligere for brukerne. Dette fordi brukerne da ville fått en økt trygghet i prosessen, samt en større påvirkning over beslutningene ved at de faktisk var klar over hvilket trinn i beslutningsprosessen de nå befant seg i.

Til tross for en relativt utydelig beslutningsstruktur i disse sakene, så ser det ut som viktige innholdsmessige aspekter når det gjelder ivaretagelse av brukermedvirkning har vært på plass. Brukerne har i grove trekk fått sagt sin mening, hørt forvaltningens mening, og sitter med en opplevelse av å bli tatt på alvor og bli inkludert i beslutningene.

Med bakgrunn i denne studien har jeg laget en "sjekkliste" for barnevernets beslutningsarbeid, med momenter jeg mener er avgjørende for ivaretagelse av reell brukermedvirkning:

- Legger undersøkelsen/beslutningsfatningen opp til en tydelig beslutningsstruktur som er kommunisert ut til brukerne?
- Har familiene fått en oversikt over hvordan barnevernet definerer barnets situasjon og over mulige hjelpetiltak som finnes?
- Blir informasjonsinnhenting foretatt i åpenhet?
- Er barn og foreldres meninger hørt og tatt på alvor?
- Legger undersøkelsen opp til kommunikativ beslutningsfatning, hvor meningsutveksling mellom barneverntjenesten og brukeren forgår på en god måte?
- Får familiene informasjon om hvorfor akkurat dette tiltaket blir anbefalt og hvorfor de andre mulighetene er valgt bort? (Det blir i denne sammenheng også viktig at familiene får kommentere hva de mener om beslutningen, og at barnevernet etter å ha hørt disse argumentene, fortsatt kan stå inne for beslutningen. Beslutningen må kunne forsvares i det offentlige rom.)

I tillegg til disse prosedyrekravene, er det to forhold som jeg vil blinke ut som særlig viktige for å ivareta en god beslutningsprosess:

*Barnevernets makt og myndighet må ikke undergraves, men kommuniseres tydelig!
Barn og foreldre må møtes med respekt og anerkjennelse!*

8 Avslutning

I denne studien har tema vært brukermedvirkning i barneverntjenesten, med særlig fokus på undersøkelsesfasen i en barnevernsak. Den undersøkte kommunens utprøving av ”nettverksmodellen” som metode i undersøkelsesarbeidet har vært innfallsvinkel for studien. Seks voksne som alle har erfaring med en undersøkelse etter ”nettverksmodellen” er intervjuet om deres opplevelse av brukermedvirkning i undersøkelsen. For å kunne bruke den informasjonen som fremkom under intervjuene så har jeg presisert, nyansert og drøftet brukermedvirkning i barnevernet. Intervjuene er analysert opp mot teori som favner både struktur- og innholdsaspektet ved brukermedvirkning i barneverntjenesten. Hovedinntrykket av disse seks intervjuene er at familiene i stor grad føler seg møtt på en god måte av barneverntjenesten, og at de opplever at de (i varierende grad) har medvirket i barnevernsaken. Barneverntjenesten i den undersøkte kommunen har i disse seks sakene i liten grad vektlagt å kommunisere ut beslutningsstruktur, men har i stor grad ivaretatt mer innholdsmessige standarder for tilrettelegging av brukermedvirkning. Den undersøkte kommunen har i hovedsak vist god kompetanse på relasjonelle ferdigheter, noe som familiene har vektlagt som svært viktig for opplevelse av brukermedvirkning i sakene. Av denne studien har jeg utledet en sjekklister slik at barneverntjenestene kan jobbe bevisst med å tilrettelegge for brukermedvirkning i undersøkelsesfasen/beslutningsarbeid. Mitt hovedinntrykk er at både forvaltning og barn og foreldre har mye å vinne på å sette fokus på brukermedvirkning. En vektlegging av brukermedvirkning i barneverntjenesten vil ikke gå på bekostning av barnevernets beskyttelse av barn, eller barnevernets behov for å kunne fatte beslutninger som går på tvers av foreldrenes ønsker. Stor grad av brukermedvirkning i barnevernets beslutningsprosesser vil tvert imot øke kvaliteten på- og forståelsen rundt de beslutninger som blir fattet, og kan på den måten være med på å øke barnevernets legitimitet i befolkningen!

9 Litteraturliste

- Backe-Hansen; E.(1995): *Til barnets beste. Beslutninger og beslutningsprosesser i barnevernet*. TANO forlag.
- Bunkholdt, V. og Sandbæk, M. (1994): *Praktisk barnevernsarbeid*. Universitetsforlaget.
- Christiansen,Ø, Havnen, K, og Havik, T (1998): *Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernsarbeidere ved beslutninger i undersøkelsessaker?* Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet
- Eriksen, E.O.og Skivenes, M. 1997: *Legitimitetsproblemer i barnevernet*. Bergen LOS-senter, notat 9705.
- Eriksen, E.O. og Weigård, J. (1999):*Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jurgen Habermas`teori om politikk og samfunn*. Fagbokforlaget.
- Hafstad, R.og Øvreide,H (1998): *Foreldrefokusert arbeid med barn*. Kristiansand:Høyskoleforlaget
- Hatch J. Amos (2002): *Doing Qualitative Research In Educational Settings*. Albany State University of New York Press.
- Havnen, Karen: *Spor av brukermedvirkning og nye arbeidsmetoder i barneverntjenesten i Harstad*. Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge, 2/2004
- Holme, I og Solvang, B (1996): *Metodevalg og metodebruk*. TANO
- Hyrve,G. (2005): Meldingsmøte. I Omre,C., Schelderup,L. og Marthinsen,E. *Nye metoder i et moderne barnevern*. Fagbokforlaget
- Iversen / Havik / Skilbred: *Fra objekt til aktør i barnevernets undersøkelser*". Årstall,forlag etc
- Kvale, S. (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo. Ad Notam Gyldendal.
- Sverdrup,S, Myrvold,T.M, og Kristofersen, L.B: "*Brukermedvirkning i psykisk helsearbeid: idealer og realiteter*." NIBR-rapport 2007:2
- Omre,C., Schelderup,L. og Marthinsen,E. (2005): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Fagbokforlaget.
- Opdal, P. M. (2002): "*Barnerettighetene*". I: *Mennesker & Rettigheter*, nr 4.
- Oppedal,M. (2007): Barns og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv. I Seim, S. og Slettebø,T. *Brukermedvirkning i barnevernet*. Universitetsforlaget
- Pålsson, J. (2002). *Nettverksutredning*. I Forsberg, G. og Wallmark, J. *Nettverksboken*. Stockholm: Liber forlag.

Seim, S. og Slettebø, T (2007): *Brukermedvirkning i barnevernet* Universitetsforlaget

Silverman, David (2003): *Interpreting Qualitative data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London. Thousand Oaks. New Dehli.

Skivenes, M (2005): *Brukermedvirkning- en av flere samhandlingsformer*.

Skivenes, M (2002): *Lovgivning og legitimitet. En evaluering av lov om barneverntjenester av 1992 i et deliberativt perspektiv*. UiB: Rapport nr 79 (2002)

Skivenes, M. og Strandbu, A. (2006): *A Child perspective and Childrens Participation*. Children, Youth and Environments 16(2)

Regelverk og offentlige dokumenter:

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4.november 1950 (EMK)

FNs konvensjon om barns rettigheter av 20.november 1989 (barnekonvensjonen-BK)

Lov av 8.april 1981 nr.7 om barn og foreldre (barneloven)

Lov av 17. juli 1992, nr 100 om barneverntjenester (barnevernloven).

Statusrapport for Bergen kommune 2006, Byrådsavdelingen 173/07

Stortingsmelding 34 / 1996-97

10 Vedlegg

10.1 Vedlegg 1: BUS-prosjektet ”Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet”

Bakgrunn:

Barnevernets Utviklingscenter på Vestlandet (BUS-V) er et av fire kompetansesenter i landet som driver med kunnskapsutvikling innenfor barnevernfeltet.

Undersøkelser fra Tromsø (Holtan, 1997), Trondheim (Drugli og Marthinsen, 1996) og Bergen (Havnen, Christiansen og Havik, 1998) har vist at meldinger med alvorlig innhold ofte henlegges. I Bergen var saksbehandlerne bekymret for barnas situasjon i halvparten av sakene som ble henlagt. Hovedgrunnen til disse henleggelsene var først og fremst at foreldrene ikke ønsket videre kontakt med barneverntjenesten, samt at barnevernsarbeiderne opplevde at undersøkelser mot foreldrene vilje ville være nytteløst, når foreldrene uansett sa nei til tiltak. Med dette utgangspunkt stilte BUS-V spørsmålet om man ved å involvere foreldre, melder og nettverk på en annen måte i meldings- og undersøkelsesfasen kan endre på dette.

Ideer ble hentet fra tilsvarende arbeid i Botkyrka kommune i Sverige (Pålsson, 2003). Både BUS-prosjektet og Botkyrka modellen bygger på en teoretisk og verdimeisig forståelse av individet, familien og det sosiale nettverket som en viktig kilde til informasjon og mobilisering av støtte og hjelp. Pålsson selv sier at en slik modell gir oss anledning til å gi arbeidet en terapeutisk kvalitet, men at det kan være komplisert å arbeide terapeutisk med mennesker som ikke har valgt det selv (Ibid.). Dette synes jeg er et interessant utsagn, sett opp mot barnevernets utredningsplikt, og det faktum at familiene selv i mange tilfeller ikke ønsker kontakt med barneverntjenesten. BUS-V beskriver utredningsarbeidet i undersøkelsesfasen som en av barnevernets viktigste oppgaver. I undersøkelsesfasen treffes viktige beslutninger, og måten undersøkelsene skjer på gir føringer for samarbeidsklima både når det gjelder gjennomføring av undersøkelsen, og når det gjelder samarbeid om tiltak etter at undersøkelsen er gjennomført. Prosjektets siktemål er å prøve ut en nettverskorientert modell som aktivt trekker foreldre, barn og nettverk inn i såvel avklaring av meldingene som utredningen av dem. Modellen ser på deltakelse fra foreldre, og involvering av privat og offentlig nettverk, som viktige bidrag til å sikre kvaliteten på utredningen. BUS sitt prosjekt har

to ulike deler. Først en implementeringsdel hvor utvalgte barneverntjenester får opplæring og oppfølging i forhold til det å prøve ut modellen. Dernest en del hvor implementeringene og erfaringene til barneverntjenestene analyseres i forhold til teorier om brukermedvirkning og organisering. I praksis betyr dette at ulike barneverntjenester prøver ut modellen. Det var fire ulike barneverntjenester ved prosjektstart i 2005, mens det endte opp med at kun en barneverntjeneste fikk implementert og prøvd ut metodikken i tilstrekkelig grad. Implementerings- og utprøvingsdelen ble avsluttet i desember-06.

Meldeskjemaⁱ

Vedlegg 2: Meldeskjema

for forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt
(jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter)

Meldeskjema sendes per post,
e-post eller faks, i ett eksemplar, til:

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Personvernombudet for forskning
Harald Hårfagres gate 29
5007 BERGEN

personvernombudet@nsd.uib.no / Telefaks: 55 58 96 50 / Telefon: 55 58 21 17

Vennligst les veiledning bakerst

1. PROSJEKTTITTEL			
Hvordan opplever ungdom og foreldre brukemedvirkning innen ”Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet”?			
2. BEHANDLINGSANSVARLIG INSTITUSJONⁱⁱ			
Institusjon: Senter for barnevernstudier ved Universitetet i Bergen			
Adresse: Christiesgate 13		Postnr. 5020	Poststed: Bergen
3. DAGLIG ANSVARⁱⁱⁱ			
Navn (fornavn - etternavn): Marit Skivenes			
Institusjon: Universitetet i Berge			
Arbeidssted (avdeling/seksjon/institutt) Institutt for utdanning og helse		Akademisk grad/utdanning Dr.polit	Stilling Førsteamanuensis
Adresse – arbeidssted: Christiesgate 13		Postnr.: 5020	Poststed: Bergen
Telefon: 55583228	Telefaks:	Mobil:	E-postadresse: Marit.Skivenes@iuh.uib.no
4. VED STUDENTPROSJEKT^v (studiested må alltid være samme som arbeidssted til daglig ansvarlig)			
Navn (fornavn - etternavn) på studenten: Vibeke Samsonsen			
Studiested (avdeling/seksjon/institutt): Universitetet i Bergen, senter for barnevernstudier, Institutt for helse og utdanning		Akademisk grad/utdanning: Mastergrad	
Adresse – privat: Bruskedalsreset 102		Postnr.: 5115	Poststed: Ulset

Telefon: 55180830	Telefaks:	Mobil:	E-postadresse: Vibeke.Samsonssen@student.uib.no
----------------------	-----------	--------	--

5. FORMÅL MED PROSJEKTET

<i>Problemstillinger, forskningsspørsmål, eller lignende.</i>	Vurdere grad av brukermedvirkning innenfor det pågående prosjektet: "Evaluering av en nettverksorientert modell for avklaring og utredning av meldinger til barnevernet". (Prosjekt 12850)
---	--

6. PROSJEKTOMFANG

☒ Enkelt institusjon	☐ Nasjonal multisenterstudie	☐ Internasjonal multisenterstudie
	Angi øvrige institusjoner som skal delta:	

7. UTVALGSBESKRIVELSE^v

<i>Beskrivelse av utvalget</i> Gi en kort beskrivelse av hvilke personer eller grupper av personer som inngår i prosjektet (f.eks. skolebarn, pasienter, soldater, personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse).	Deltakere er foreldre og ungdom over 15 år som har deltatt i overnevnte prosjekt.
<i>Rekruttering og trekking</i> Oppgi hvordan utvalget rekrutteres og hvem som foretar rekrutteringen/ trekkingen.	Deltakere rekrutteres fra prosjekt 12850 og foretas av masterstudent i samarbeid med veileder.
<i>Førstegangskontakt</i> Oppgi hvem som oppretter førstegangskontakt med utvalget.	Masterstudent sender ut en forespørsel pr brev til aktuelle intervju kandidater. Ved forespørselen legges informasjonsskriv, samtykkeerklæring og taushetserklæring ved. Masterstudent tar så telefonisk kontakt med utvalget i etterkant av brev, noe som intervju kandidaten vil informeres om i forespørselsbrevet.
<i>Oppgi alder på utvalget</i>	☐ Barn (0-15 år) ☒ Ungdom (16-17 år) ☒ Voksne (over 18 år)
<i>Antall personer som inngår i utvalget.</i>	Ca.10 personer

8. INFORMASJON OG SAMTYKKE^{vi}

<i>Informasjon</i> Oppgi hvordan informasjon til respondenten gis. NB. Se veiledning for krav til informasjon.	☒ Det gis skriftlig informasjon (legg ved kopi av informasjonsskriv).
	☐ Det gis muntlig informasjon. Beskriv hva det informeres om.

	☐ Det gis ikke informasjon. Forklar hvorfor det ikke gis informasjon.
Samtykke <i>Innhentes samtykke fra den registrerte?</i> NB. Se veiledning for krav til samtykke.	☒ Ja Oppgi hvordan samtykke innhentes (legg ved ev. kopi av samtykkeerklæring). Samtykke innhentes skriftlig. Se kopi av samtykkeerklæring fra ungdom, foresatte til ungdom som intervjues, og voksne som omfattes av undersøkelsen
	☐ Nei Gi en redegjørelse for hvorfor det anses nødvendig å gjennomføre prosjektet uten samtykke fra respondenten.
9. METODE FOR INNSAMLING AV PERSONOPPLYSNINGER^{vii}	
<i>Gi en kort beskrivelse av alle innsamlingsmetoder og datakilder som skal benyttes.</i>	Masterstudent har tilgang til innsamlet materiel i prosjekt 12850. Med bakgrunn i dette materiale lages en intervjuguide. Deretter intervjues enhetene muntlig, med båndopptaker.
10. DATAMATERIALETS INNHOLD^{viii}	
<i>Gjør kort rede for hvilke opplysninger som skal samles inn.</i> <i>Legg ved spørreskjema, intervjuguide, registreringskjema e. a., som foreligger ferdig utarbeidet eller som utkast.</i>	Jeg er interessert i foreldrenes og ungdommenes egen opplevelse av brukermedvirkning innenfor prosjekt 1285 som de har deltatt i. Se intervjuguide.
<i>Behandles det sensitive personopplysninger?</i>	☐ Ja Hvis ja, oppgi hvilke: ☒ Nei <ul style="list-style-type: none"> ☐ Rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning. ☐ At en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling. ☐ Helseforhold. ☐ Seksuelle forhold. ☐ Medlemskap i fagforeninger.
<i>Behandles det opplysninger om tredjeperson?</i>	☐ Ja Hvis ja, hvordan blir tredjeperson informert om behandlingen? ☐ Får skriftlig informasjon. ☒ Nei <ul style="list-style-type: none"> ☐ Får muntlig informasjon. ☐ Blir ikke informert.
11. INFORMASJONSSIKKERHET^{ix}	
<i>Merk av identifikasjonsopplysninger.</i>	☐ Direkte personidentifiserende opplysninger Oppgi hvilke: ☐ Navn, adresse, fødselsdato ☐ 11-sifret fødselsnummer
	☐ Indirekte personidentifiserende opplysninger Oppgi hvilke:

Dersom datamaterialet behandles elektronisk, oppgi hvordan direkte personidentifiserbare opplysninger (navn, 11-sifret fødselsnummer) registreres.	☐	Direkte personidentifiserende opplysninger (<i>spesifiser hvilke over</i>) erstattes med et referansenummer som viser til en manuell/elektronisk navneliste som oppbevares atskilt fra det øvrige datamaterialet. Oppgi hvordan koblingsnøkkelen lagres og hvem som har tilgang til denne.
	☐	Direkte personopplysninger lagres sammen med det øvrige materialet. Oppgi hvorfor det er nødvendig med oppbevaring av direkte identifikasjonsopplysninger sammen med det øvrige datamaterialet:
	☐	Annet Spesifiser:
Hvordan skal datamaterialet registreres og oppbevares? Sett flere kryss dersom opplysninger registreres flere steder.	☐	Fysisk isolert pc tilhørende virksomheten
	☒	Lydopptak
	☐	Pc i nettverksystem tilhørende virksomheten
	☒	Manuelt/papir
	☐	Pc i nettverksystem tilknyttet Internett tilhørende virksomheten
	☐	Annet: Hvis annen lagring, beskriv nærmere:
	☒	Isolert privat pc
	☐	Privat pc tilknyttet Internett
	☐	Videoopptak/fotografi
Sikring av konfidensialitet.		Beskriv hvordan datamaterialet er beskyttet mot at uvedkommende får innsyn i opplysningene? Materialet vil bli behandlet på privat pc med privat påloggingskode. Materialet blir slettet når masteroppgaven er innlevert.
Vil prosjektet ha prosjektmedarbeidere som skal ha tilgang til datamaterialet på lik linje med daglig ansvarlig/student?	☐	Ja
	☒	Nei
		Oppgi hvilke:
Innhentes personopplysninger ved hjelp av e-post/Internett?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, beskriv hvilke opplysninger og hvilken form de har.
Overføres personopplysninger over eksterne nettverk (som Internett)?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, beskriv i hvilken situasjon dette gjøres og hvilken form opplysningene har.
Vil personopplysninger bli utlevert til andre?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, til hvem?
12. VURDERING/GODKJENNING AV ANDRE INSTANSER^x		
Er prosjektet fremleggelsespliktig for Regional komité for medisinsk forskningsetikk?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Dersom det anvendes biologisk materiale, er det søkt Regional komité for medisinsk forskningsetikk om opprettelse av forskningsbiobank?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Er det nødvendig å søke om dispensasjon fra taushetsplikt for å få tilgang til data?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Er det nødvendig med melding til Statens legemiddelverk?	☐	Ja
	☒	Nei
		Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Andre	☐	Ja
		Angi hvem.

	☒ Nei
13. PROSJEKTPERIODE²⁾	
Oppgi tidspunkt for når datainnsamlingen starter – <u>prosjektstart</u> samt tidspunkt når behandlingen av personopplysninger opphører – <u>prosjektstutt</u> .	Prosjektstart (ddmmåååå):__01.10.06 Prosjektstutt (ddmmåååå):__31.12.07
Gjør rede for hva som skal skje med datamaterialet ved prosjektstutt.	☒ Datamaterialet skal anonymiseres. Gi en redegjørelse for hvordan datamaterialet anonymiseres. Datamaterialet anonymiseres i masteroppgave og slettes fra pc når masteroppgaven er innlevert og bestått. ☐ Datamaterialet skal oppbevares med personidentifikasjon Hvor skal datamaterialet oppbevares? Gi en redegjørelse for hvorfor datamaterialet skal oppbevares med personidentifikasjon.
14. FINANSIERING	
Privat	
15. TILLEGGSPPLYSNINGER	
16. ANTALL VEDLEGG	
Oppgi hvor mange vedlegg som legges ved meldeskjemaet.	# vedlegg 5

INTERVJUGUIDE TIL PROSJEKT:

HVORDAN OPPLEVER UNGDOM OG FORELDRE BRUKERMEDVIRKNING INNEN "NETTVERKSORIENTERT MODELL FOR AVKLARING OG UTREDNING AV MELDINGER TIL BARNEVERNET"?

- Hvordan opplevde du din første kontakt med barnevernet?
- Ser du andre måter barnevernet kunne lagt opp sin undersøkelse på slik at din medvirkning ble godt ivaretatt?
- Hvordan synes du at barnevernet har ivaretatt de ulike involverte i denne undersøkelsesfasen?
 - Har alle sine meninger vært like viktige?
 - Hvilke arenaer er benyttet?
 - Hvilket språk/hvem sitt språk er benyttet?
 - Har du fått tilstrekkelig innsyn og forklaring i prosessen?
- Hvordan opplevde du din medvirkning i forhold til de andre hjelpeinstansene som var involvert?
(Feks under intervjuene der du fikk være tilstede)
- Har dine meninger blitt vektlagt i beslutningsprosessen? På hvilken måte?
- Har du og barneverntjenesten vært enige om konklusjonen i undersøkelsen?
- Hvem var det som bestemte konklusjonen i undersøkelsen?
- Ble du møtt med respekt av barneverntjenesten? På hvilken måte...
- Til ungdom: Ble du tatt på alvor av de voksne? Evnt: Hvordan synes du at de voksne snakket til deg/med deg?
- Til foreldre: Opplevde du din deltakelse som viktig?

Samtykkeerklæring fra foresatte

Deltakelse i undersøkelsen

Jeg bekrefter med dette at jeg har lest informasjonsbrevet, og samtykker til at Universitetet i Bergen, senter for barnevernstudier ved masterstudent, gjennom intervju vedrørende min deltakelse i prosjektet ”Nettverksorientert modell for avklaring og utredning av melding til barnevernet.”

Jeg er kjent med innhold, fremgangsmåte og målsetting for undersøkelsen. Jeg er også kjent med at jeg når som helst kan trekke tilbake mitt samtykke om å delta i prosjektet.

Dato:.....

Underskrift:.....

Underskrift:.....